

växter

I Hälsingland och Gästrikland

Åsudden, Hedesunda

Nr 1
2002
Årg. 20

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX kommer ut med tre nummer årligen (vinter, vår och höst).

Du blir medlem i GÄBS och erhåller VÄX genom att betala in årsavgiften på GÄBS postgirokonto 57 58 11 - 5. Årsavgiften för 2002 är 125 kr. I denna avgift ingår medlemskap i SBF. För familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr (inkluderar ej VÄX).

SBF:s årsavgift för 2001 är 275 kr, inkluderande prenumeration på SBT. Postgiro 48 79 11-0.

Önskemål och bidrag i alla former för kommande VÄX mottages tacksamt av redaktionen:

Anders Delin, Kulgatan 40, 81171 Järbo, 0290/708 21, anders.delin@snf.se

Birgitta Hellström, Ringv. 35, 818 41 Forsbacka, 026/359 60,

birgitta.hellstrom@ab-online.nu

Birgitta Looch, Svangatan 4D, 806 23 Gävle, 026/18 29 98, Birgitta.Looch@gavle.se

GÄBS styrelse 2001

Ordförande	Anders Delin	Kulgatan 40	811 71 Järbo	0290/708 21
		fax: 0290/700 87		
Vice ordf.	Peter Ståhl	Majvägen 30	806 32 Gävle	026/18 72 78
Sekreterare	Gunnar Ersare	Ringvägen 2	820 60 Delsbo	0653/109 02
Kassör	Bo Norell	Tredje Tvärg. 24A	802 84 Gävle	026/10 86 46
	Birgitta Hellström	adress enligt ovan		
	Bengt Stridh	Uddstigen 4	725 91 Västerås	021/522 58
	Björn Wannberg	Väpnargatan 13A	753 36 Uppsala	018/32 07 59
Suppleant	Gunni Hedkvist	Främlingshemsv. 18	810 22 Årsunda	026/29 02 11
Suppleant	Åke Ågren	Ringvägen 9 E	826 50 Söderhamn	0270/105 03

Valberedning: Arnold Larsson, Ove Lennström och Pär Hedwall.

GÄBS bildades i Gävle den 7 februari 1982. Sällskapet syften är:

1. Att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden.
2. Att utforska floran i Gävleborgs län.
3. Att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet.

I Hälsingland bedrivs projektet "Hälsinglands flora" med Anders Delin som ledare, Peter Ståhl som handhavare av atlasrutor och Bengt Stridh som rapportmottagare för hotade arter. I Gästrikland pågår projektet "Gästriklands flora" med Peter Ståhl som ledare, Birgitta Hellström som handhavare av florarutor och som rapportmottagare för hotade arter.

GÄBS har 211 medlemmar varav 11 familjemedlemmar (2001-10-08).

Omslagsbild av Jonas Lundin, Gävle.

Innehåll

- 4 Årsmöte 17 mars i Bollnäs
- 5 Nye redaktören har ordet, *Anders Delin*
- 7 Inventeringsläget i Gästrikland, *Bengt-Olov Lundinger*
- 8 Gamla träd – mångfaldens träd, *Anders Delin*
- 14 Icke uppmärksammade lavfynd i Hälsingland, *Åke Ågren*
- 15 Nya kärlväxter för Hälsingland, *Åke Ågren*
- 16 Ny lokal för ryl *Chimaphila umbellata* vid Bergviken, södra Hälsingland, *Anders Delin*
- 18 Agöbranden, *Sven Erik Jonasson*
- 24 Botaniska naturvärden och naturvård i Lingboskogarna, *Anders Delin*
- 34 Tack till Bengt Stridh –avgående redaktör, *Anders Delin*
- 35 Lysande skildring av Dalarnas natur, *Anders Delin*
- 38 Odlingshistoria i Hamra nationalpark, *Anders Delin*
- 40 Kalendarium
- 41 Det är rensdag *Torbjörn Alsling*
- 42,43 De vilda blommornas dag

ÅRSMÖTE 17 MARS I BOLLNÄS

Alla medlemmar inbjuds härmed till sällskapets årsmöte, som hålls söndag den 17:e mars kl 11 i lokalen "Spårven", Folkets Hus i Bollnäs. Mötet inleds med årsmötesförhandlingar.

Klockan 12 följer ett föredrag som vi inbjuder allmänheten till. Tomas Hallingbäck, ArtDatabanken, berättar och visar bilder under rubriken:

"Klimat, luftfuktighet och kalkning påverkar mossfloran"

Efter föredraget gemensam lunch kl. 13.30 i Folkets Hus restaurang.

Styrelsen sammanträder efter lunch.

Tomas Hallingbäcks föredrag berör både effekter av klimatförändring och av våtmarkskalkning och bör ha intresse för många utanför GABS. Det berör personer som sysslar med väntenvård inklusive kalkning, med miljövard och med jord- och skogsbruk.

Sprid informationen om föredraget till Dina bekanta!

Valkomna !

Styrelsen

Nye redaktören har ordet

Anders Delin

Som ny redaktör – på prov – för VÄX vill jag berätta vad jag anser om denna tidskrifts ändamål. Några ändamål är ganska självklara. Den ska vara Gävleborgs Botaniska Sällskaps organ och spegla föreningens syften, som de beskrivs i stadgarna: GÄBS ska

”§ utgöra ett forum för utbyte av erfarenheter och ökade kunskaper inom botanikens olika grenar.

§ utforska floran i Gävleborgs län.

§ verka för skydd och vård av hotade växtarter och växtsamhällen i länet”.

Att tidskriften ska vara föreningens organ tycker jag bör förtydligas med att den ska vara alla medlemmars organ och ge dem möjlighet till kontakter och förkovran när det gäller botanik och naturvård. Jag tycker också att den ska vara en länk till andra landskap, dels därför att åtskilliga medlemmar är bosatta i andra delar av Sverige, dels därför att den läses av botanister som har sin huvudsakliga verksamhet inom andra botaniska föreningar.

Några ändamål är inte från början givna. En tidskrift kan vara mer eller mindre färdig till innehåll och form. Min uppfattning är att VÄX – inom de ovan givna ramarna – gärna kan få vara öppen och utvecklingsbar. Om den ska vara alla medlemmars organ tycker jag att den också ska söka alla medlemmars medverkan. Det är många som aldrig har medverkat i tidskriften och dessa

medlemmars bidrag är extra välkomna. Jag ser det som ett plus om tidskriften har ett mycket varierat innehåll, skrivet av personer med mycket olika erfarenhet och med olika synvinkel.

Det ökar tidskriftens läsvärde och attraktion om innehållet är varierat både till innehåll och form. Den vanligaste typen av artikel i tidskriften är väl den som beskriver något intressant i växtvärlden som någon har varit med om. Det är oftast ett fynd av lite ovanligare slag som presenteras. En annan typ av artikel är den där någon beskriver hur växtligheten har utvecklats på en viss plats under en viss tid. En tredje är sammanställningar av större erfarenheter av en viss art, artgrupp eller vegetationstyp. En fjärde är vissa växters betydelse ur kulturhistorisk synvinkel. Allt efter som arbetet med landskapsflororna i Hälsingland och Gästrikland har gått framåt har det också blivit viktigt att presentera inventeringsläget, hur mycket som har hunnits med av det från början planerade arbetet. Utbredningskartor har publicerats.

Jag tycker emellertid att även andra ämnen borde få vara med: Självbiografiska inslag som beskriver hur man kom in i växternas rike; Skönlitterära försök med anknytning till växter; Barns förhållande till växter, skildrade av dem själva eller deras anhöriga.

Det är självklart att tidskriften ska ta upp även mossor, lavar och svampar, ef-

ttersom så många av medlemmarna intresserar sig för dessa organismgrupper. Algerna har ännu varit sparsamt representerade, men är lika välkomna.

Frågan om de odlade växternas plats i tidskriften är viktig och lite svårare. Förvildade odlade växter hör ju hemma bland de arter som landskapsflora-inventeringarna tar med. Däremot har vi inte haft ambitionen att syssla med de egentliga trädgårdsväxterna, varken de som hör hemma i köksträdgården eller i blomsterrabatten.

Det finns dock ett stort behov av att närmare bekanta sig med våra vilda växters olika utvecklingsfaser och dessa växters ekologi, vilket ofta görs bättre i en odling än i naturen, i synnerhet därför att de växer långt från hemmet och man inte har tillfälle att titta på dem så ofta i det vilda. Jag har själv haft stor nytta av att följa vissa vilda växters utveckling i den egna täppan. Allra nyttigast är det när man provodlar arter som är närstående och svåra att skilja åt, som

ängsruta och backruta, som jag provodlade under några år. Det vore verkligen roligt om någon har mer erfarenheter av sådan provodling att redovisa i vår tidskrift.

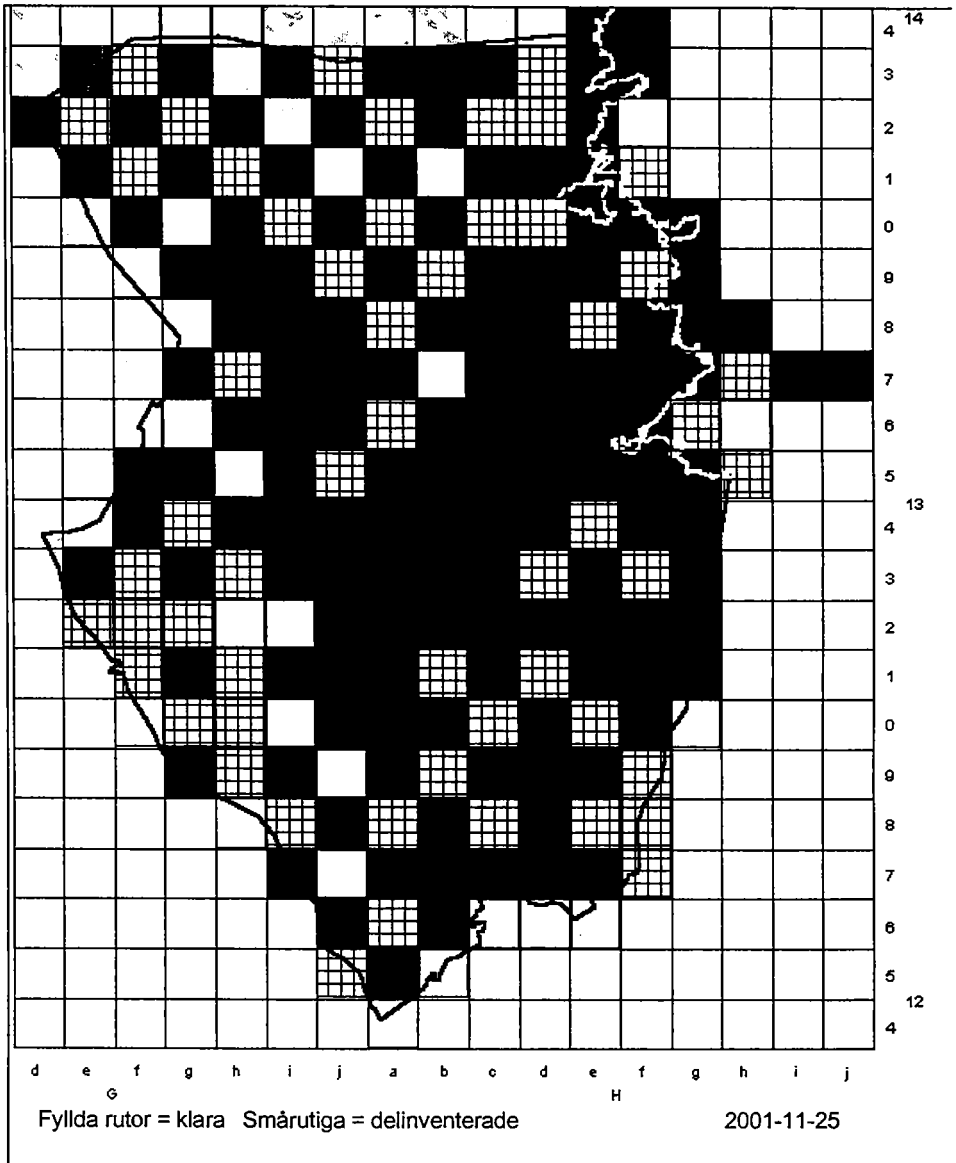
Bilder höjer och ökar intresset och höjer läsvärdet i en tidskrift. Vi har länge publicerat några få färgbilder per nummer, ibland inga alls. Färgbilderna är ganska dyra. Svartvita bilder är inte mycket dyrare än text, och vi kommer antagligen att försöka öka antalet sådana. De kan göras från original som är svartvita eller i färg.

Vi kommer att försöka hålla den höga standard på tidningen som Bengt har uppnått, och ungefär samma sidantal och utgivningstider. Vi kommer att försöka se till att tidningen kommer i medlemmarnas brevlådor i rätt tid.

Alla medlemmar och andra med något att berätta från botanikens vida fält är välkomna att sända manus till redaktionen, till mig eller till Birgitta Hellström.

Sällsynta svampar i Gästrikland och Hälsingland

Bengt Sättlin efterlyser rapporter om sällsynta svampar till sin pågående dataläggning. Det kan vara rödlistade arter eller andra som är sällsynta eller särskilt intressanta. Du som "sitter på" observationer, gamla eller nya, tag kontakt med Bengt, Trekanten 38, 82531 Iggesund, tel. 0650-20270.

Inventeringsläget i Gästrikland

Bengt-Olov Lundinger

Efter den gångna säsongen har Gästrikfloraprojektet nått det resultat som presenteras på denna karta.

Gamla träd – mångfaldens träd

Svenska Botaniska Föreningens föreningskonferens 13 – 14 okt. 2001

Anders Delin

Konferensen fokuserade på en ganska liten del av det svenska beståndet av gamla träd, nämligen ädellövträd i Göta- och Svealand, och allra mest på grova ekar. Norrlands gamla träd lämnades denna gång åt sidan. Urvalet överensstämde alltså ganska mycket med Skogsstyrelsens inventering av jätteträd, som startade i juni 1999 och snart kommer att redovisas av Svante Hultengren, som tillsammans med Johan Nitare på Skogsstyrelsen har lagt upp studien.

De gamla träden i Göta- och Svealand är ofta ihåliga, varför deras ålder förblir en hemlighet. Även om de är solida är de svåra att åldersbestämma, eftersom de är svåra att provborra. I stället för att kräva exakta besked om ålder har man i Skogsstyrelsens inventering valt omkretsens som ett mer praktiskt urvalskriterium, trots att man vet att korrelationen mellan omkrets och ålder är dålig. Jätteträd definieras som träd över 1 m diameter eller 3,14 m i omkrets.

De deltagare som kom från Norrland hade alltså inte så mycket direkt matnyttigt att hämta på konferensen, men det är ju spännande att ta del av flora och naturvärden i andra delar av landet, och föreläsningarna var förstklassiga, så jag lyssnade och tittade med stort intresse. Dessutom finns ju i Gästrikland en väsentlig del av Nedre Dalälvsområdet, som är ett av de värdefullaste ädellövskogsområdena i Sverige.

Svante Hultengren som driver företaget Naturcentrum i Stenungsund berättade om lavar på jätteträd. Han började med några minnesbilder från Hordaland och Rogaland i SV Norge, där han som ganska nybliven lichenolog för många år sedan upplevde en riktig "lavorgie" tillsammans med några vänner. På en av de besökta lokalerna, ett talusområde under ett berg, såg de många hamlade lövträd, bl.a. askar. De klättrade upp i moraset och möttes av en otrolig samling av oceaniska lavar, som är rariteter eller inte finns i Sverige. Han nämnde norsk näverlav *Platismatia norvegica* och örtlav *Lobaria virens* som karaktärsarter på dessa trädstammar.

Detta var en erfarenhet som ledde honom till att titta på de ganska få liknande träd som finns i Sverige, där ju hamlingen som bruksform är nästan totalt övergiven. Hans studier omfattade huvudsakligen västra Götaland, där han bor. Det visade sig stämma att dessa träd hyser en överlägset rik lavflora även hos oss. Orsakerna till detta tycks vara flera. Dels blir dessa träd ofta äldre, eftersom de har små kronor och inte så lätt blåser omkull. Dels får deras stammar mer ljus, eftersom träden står i jordbruksmark som betas eller slås och kronorna är tämligen små.

Svante visade bilder på hamlade lönnar i Aplared med lunglav *Lobaria pulmonaria* och på hamlade askar med

almlav *Gyalecta ulmi*, blek kraterlav *Gyalecta flotowii* och gulvit blekspik *Sclerophora nivea*. Ädellövträd i alléer och trädgårdar har ofta liknande lavflora, t.ex. hamlad ask i Fristad med sydlig blekspik *Sclerophora amabilis*, beskriven som endemisk för Nya Zeeland, nu enligt Svante karaktäristisk för död ved på hamlade askar i Västergötland. Dess uppväxande apothecier är gula, fast de mogna har föga av denna färg. Vid Gullmarsbergs säteri finns den akut hotade dvärgrosettlaven *Hyperphyscia adglutinata* utanpå och läderbagge och bålgeting inuti ett ihåligt gammalt träd. På tretton lokaler på vägräd finns grå jordlav *Catapyrenium psoromoides*. På kyrkogårdsträd, t.ex. i Kinnarumma finns läderlappslav *Collema nigrescens*.

Hoten mot dessa lavar och deras träd är mångahanda. Av de hamlade träd, som för 100 eller 200 år sedan var vanliga i stora delar av Sverige återstår endast mindre än en promille. Gamla träd på kyrkogårdar, i parker, alléer och trädgårdar hotas av avverkning på grund av allehanda mer eller mindre riktiga och viktiga skäl: De påstås vara farliga (fallande grenar), skräpiga (fäller en massa löv), sjuka (uppvisar en död gren), i vägen (för väg eller parkeringsplats), eller bara ålderstigna (unga "växtliga" träd är det som gäller). De flesta av dessa tillvitelser är i de flesta fall felaktiga eller onyanserade, åtminstone om man beaktar att dessa träd var först på plan, åtminstone långt före moderna människor, bilar och obiologiskt tänkande.

Vid Asklanda kyrka finns 350-åriga ekar, som kyrkogårdsförvaltningen ville ersätta med yngre träd. Vid inventering

hittades på dem 13 rödlistade lavar. Ekarna är också på Svantes foto form-sköna. De fick stå kvar.

Rekordhållaren bland svenska träd när det gäller antal lavar är Tunhems-eken, som Svante har specialstuderat och beskrivit år 1995 i SBT 89:165-170. Dess ålder uppskattas till mellan 700 och 900 år och den är 7,4 m i omkrets. På dess bark och ved växer 70 lavar, varav 14 rödlistade. Dess åt många olika håll vetande ytor är som en hel värld. På sydvända ytor växer t.ex. gul dropplav *Cliostomum corrugatum*, brun nållav *Chaenotheca phaeocephala* och ekspik *Calicium quercinum*. På skuggsidan växer gammelekslav *Opegrapha illecebrosa* och grå skärelev *Schismatomma decolorans*. Svante nämnde den grå skäreleven med kommentaren att Sveriges lichenologer inofficiellt har utnämnt den till landets fulaste lav: grå, tämligen formlös och vanligen utan soral.

Jätteekar finns i hela Götaland och i Svealand upp till Dalälven. En stor del av lavfloran följer ekarna, men det finns också regionala specialister. I Mälardalen finns t.ex. särskilt mycket av park-nål *Chaenotheca hispidula* och brunskaftad blekspik *Sclerophora farinacea*. Den mycket sällsynta blekskaftade nållaven *Chaenotheca cinerea* har påträffats på ett 10-tal lokaler i Mälardalen.

Det allvarligaste hotet mot jätteekar är igenväxningen av kulturlandskapet. Triviala trädslag, inklusive gran, växer upp kring jätteträden och tränger dem så att de till sist kan dö. Det är också på många håll ont om halvgamla ekar, som kan ta över när de gamla dör. Många av

de på gammelekar specialiserade lavarterna missgynnas av den mörkare miljön. Det finns dock vissa, som kanske gynnas, t.ex. jättelaven *Lobaria amplissima* och bloms kägglaven *Usnea florida*, en art som nu av vissa forskare anses vara identisk med kort skägglav *Usnea subfloridana*.

De flesta jätteträden finns på det som förr kallades inägomark, alltså hägnad slåtter- eller betesmark. På det som i äldre tid var utmark finns också enstaka jätteträd eller åtminstone mycket gamla träd, t.ex. i bergbranter som på Hunneberg, där man kan finna rosa lundlav *Bacidia rosella*, stor vaxlav *Dimerella lutea*, smalskaftslav *Cybebe gracilentia* och klippzonlav *Enterographa hutchinsiae*.

Svante slutade med att referera en studie av holländaren Jeroen Pater, som hade försökt samla information om de grövsta träden i Europa. Han räknade träd över 6 meter i omkrets. De flesta sådana fann han i Tyskland, därefter kom Sverige och sedan England. För Sverige uppger han 220 sådana träd. Emellertid har den pågående jätteträdsinventeringen funnit 135 så grova träd i Södermanland och bara i Västervik fler än 150. Vi får snart veta mer om de grova träden i södra Sverige, när den svenska jätteträdsinventeringen publiceras.

Johan Nitare från Skogsstyrelsen berättade om svampar på jätteträd. Han beklagade att Skogsstyrelsens inventering av jätteträd omfattade endast skogsmark i Göta- och Svealand. Han menade att ängs- och hagmark borde ingå, liksom Norrland. En positiv utveckling för bevarandet av

jätteträdens naturvärden är att biotopskyddspengar nu kan utgå även till "marker med mycket gamla träd", så att även enstaka jätteträd på det viset kan räddas.

Johan betonade betydelsen av trädets ålder och att jätteträdsinventeringen egentligen var ute efter de gamla träden, men att man tvingas gå en genväg genom att mäta omkretsen.

De svamparter som är beroende av gamla träd är färre än lavarna. De kan betraktas som relikter och är nu sällsynta. De mest uppmärksammade är vednedbrytande arter, men det finns även gammeldagsberoende mykorrhizasvampar, som är hotade, t.ex. silkesslidskivling *Volvariella bombycina* och räfflad nagelskivling *Collybia fusipes*.

Stellan Sunhede skrev redan 1977 i SBT 71:101-108 om de gamla ekarnas speciella svampflora och samlar fortfarande information om dessa och tar gärna emot material för artbestämning. Av de arter han beskrev visade Johan bild på saffransticka *Aurantiorus croceus* tillsammans med stor ekbock från Halltorps hage. Han nämnde hasseltickan *Dichomitus campestris* som kan växa även på klena döda grenar på hagmarksekar och rostöra *Hymenochaete rubiginosa*, som ofta växer på eklågor.

Gamla exemplar av andra trädslag är också intressanta. På äppelträd kan t.ex. apelticka *Tyromyces fissilis* och apeltagging *Sarcodontia crocea* växa. På pilar, gärna i pilalléer finns sydlig anisticka *Trametes suaveolens*. Narrtagging *Kavinia himantia* kan man hitta på stammar av gamla lövträd, t.ex. hamlade träd, där den kan bryta fram ur mossan.

Trots att Johans föredrag handlade till

stor del om vednedbrytare, framhöll även han att dessa arters framtid till stor del beror på hur man lyckas få de gamla lövträden att överleva och hur man kan på lång sikt sörja för tillkomst av ytterligare sådana träd. Det är intressant att i detta sammanhang berätta om vilken roll de vednedbrytande svamparna spelar för trädets överlevnad. Johan betecknade svaveltickan *Laetiporus sulphureus* på ek som tämligen aggressiv, så att den möjligen skulle kunna döda sin värd, medan övriga ekrötare är beskedliga och kan leva med sitt värdträd i många decennier eller kanske sekler. Ett kuriosum är att den av röta kraftigt urholkade Rums-kulla-eken såvitt Johan visste inte har visat någon fruktkropp av vedlevande svamp.

Min egen kommentar till detta är att det ju är mycket tydligt att vissa av tickorna på våra norrländska träd lever länge tillsammans med dem utan att nämnvärt skada, t.ex. talticka, aspticka och sälgticka. Gamla ihåliga apalar med eldtickor kan grönska och ge riklig frukt.

Henrik Weibull disputerade nyligen på en avhandling om hur trädsiktet påverkar mossfloran på granitblock. Nu arbetar han hos Svante Hultengren på Naturcentrum. Ett grundläggande begrepp inom mossekologin är rikbark. Henrik berättade att regnvattnets pH höjs med 1 – 2 enheter medan det rinner ned längs barken på ask, lönn och alm, som är rikbarksträd. Som mellanbark (mindre rik) betecknas ek och bok.

Mossfloran är rikare ju mer sluten skogen är. Gamla träd har fler mossarter än unga, troligen delvis på grund av

långsam kolonisation, delvis på grund av att ett gammalt träd har fler ekologiska nischer.

Genom avhandlingsarbetet har han visat att det tar 30 – 40 år innan förnan från ett träd får effekt på mossfloran på ett granitblock. Sippervatten längs en stam har ungefär samma effekt på pH och på mossfloran som krondropp och fallförmå. En specialist på sippervatten på block under ädellövträd är filt-hättemossa *Orthotrichum urnigerum*.

En fråga som vi i Norrland ofta ställs inför är varför vissa mossor (och lavar) som i sydligare trakter oftast växer på stammar eller stambaser hos oss förekommer mest på berg eller block, särskilt av basisk bergart. Henrik menade att dessa arter i sydligare trakter förekommer både på bark och på basisk sten, men att de i Norrland har för dålig tillgång till lämpliga träd, speciellt ädellövträd.

Mats Jonsell vid institutionen för skogsentomologi vid SLU i Uppsala berättade om hotade insektsarter beroende av gamla träd. För insekterna är döda delar av de gamla träden och håligheter i dem intressantast. Även nedfallna grenar har stor betydelse. Det är huvudsakligen träd över 150 års ålder som dessa djur behöver.

De viktigaste trädslagen är i ordning: ek, bok, gran, björk, tall, asp och alm. Det är inte bara skalbaggar som lever i dessa miljöer och hotas genom att de försvinner. Även artgrupper som steklar och blomflugor har många arter som i en fas av sitt liv är beroende av gamla träd och död ved, men de är dåligt undersökta och omfattar troligen många arter som ännu

är okända. Växlingen mellan en blomrik miljö för de adulta djuren och ved för larverna är typisk inte bara för blomflugor utan även för många bockar bland skalbaggar. Det ger en fingervisning om hur deras ursprungliga miljö kan ha sett ut: gamla träd i skog med gläntor. Det betonar också betydelsen av gamla träd vid stränder.

Mats huvudsakliga forskningsfält är skalbaggar i tickor, huvudsakligen fnösketicka och klibbticka. Han har kunnat visa att det finns åtminstone en art som indikerar lång skoglig kontinuitet bland dem som lever i dessa tickor. Det är rödhalsad svartbagge *Oplocephala haemorrhoidalis*, som lever i fnösketickor, men alltså nästan bara i tickor i områden med lång skoglig kontinuitet.

Jag frågade Mats om någon har studerat om det finns skalbaggar som är specifika för vissa ovanligare vedlevande svampar. Han kände till en studie som har påvisat artspecifitet för lappticka och rosenticka hos vissa insekter. Han betecknade emellertid detta som ett öppet forskningsfält, där ännu mycket lite är gjort.

Olle Höjer vid Landmiljöenheten på Statens Naturvårdsverk arbetar där med skogsskydd (reservatbildning) tillsammans med Rolf Löfgren, Jenny Lohnstad och Magnus Nilsson. Han betecknar det som ett svårt arbete som dock nu har medvind.

Man arbetar också med särskilda åtgärdsprogram för arter som inte får tillräckligt skydd genom de reservat som bildas. Olle nämnde åtgärdsprogram för enskilda hotade arter, för träd med särskilda natur- och kulturvärden och för jätteträd/gamla träd i gradienten jord-

bruksmark-skogsmark, i vägmiljöer och tätorter. Olle menade att parkvård har slagit ut naturvärden i dessa miljöer. Det innebär att man ofta byter ut gamla träd med stora skönhetsvärden och stor biologisk mångfald mot yngre, som man uppfattar som livskraftigare. För att bromsa denna utveckling vill man på SNV bl.a. ge ut råd angående beskärning i stället för avverkning. Man vill också utvidga samarbetet med institutionerna för trädgårdsvetenskap och landskapsarkitektur i Alnarp.

Olle påpekade det stora problem som finns när det gäller skötsel av jätteträdsmiljöerna. För att vårda naturvärdena på och i de gamla träden där fordras oftast skötsel, d.v.s. att de friställs genom avverkning av yngre träd som hotar att ta över. Sedan många år har denna skötsel blivit eftersatt, men mer pengar har nu tilldelats denna verksamhet. Jordbruksverket startar nu en ny ängs- och hagmarksinventering som kommer att ta två år att genomföra. Den kommer att beakta även jätteträden, för vilka särskilda signalarter anges.

Norrland på efterkälken igen

Det vi fick höra och se på konferensen presenterades av de största specialisterna på detta område och var mycket intressant. Det är dock en stor brist att Norrland inte var representerat. Behovet att inventera och bevara de gamla träden i Norrländska skogs- och kulturmiljöer är lika stort som behovet söderut. De gamla träden har central betydelse för artrikedomen i norrländska gammelskogar. Det är fortfarande trots certifiering av skogsbruket mycket sällsynt

att gamla träd sparas i samband med avverkningar. Förrådet av gamla träd fortsätter att minska snabbt.

Alla arter av norrländska skogsträd får med ökande ålder ökade biologiska värden. Varje trädart har sina epifyter och sina inneboende svampar och insekter. Bevarandearbetet måste omfatta alla trädarter. Tillräckligt många träd måste få bli mycket gamla och dö på plats.

För att fästa Svenska Botaniska Föreningens uppmärksamhet på detta skrev några av oss deltagare i konferensen den 28 okt. 2001 till styrelsen med begäran att föreningen tar upp följande frågor:

"Vilken roll spelar de gamla träden i boreala skogar? Av vilka trädarter finns

det fortfarande gamla exemplar? Hur gamla är de, var står de och vilken betydelse har de för den biologiska mångfalden?"

"Hur ser forskningen ut beträffande dessa frågor? Vem forskar inom detta område? Vad finns det för forskningsresultat? Finns det en positiv korrelation mellan antalet rödlistade arter och trädets ålder? Vilket genomslag har forskningen fått i Naturvårdsverkets arbete med bevarande av skog?"

"Vilken roll tillmäter föreningen de gamla träden i boreala skogar i det nationella naturvårdsarbetet?"

*"Anders Delin, Jan Mascher,
Bengt Pettersson, Björn Ehrenrot".*

Icke uppmärksammade lavfynd i Hälsingland

Åke Ågren

I ett par av de nya böckerna om lavar saknas uppgift från Hälsingland för vissa arter som jag vet är funna även här. Några av dem är funna på senare år men en del har funnits deponerade i Uppsala i ett tiotal år och borde därmed ha kommit med i uppställningarna.

I nedanstående förteckningar betyder "Ups" att arten finns i Fytoteket i Uppsala. Övriga arter har observerats av någon av följande personer: Janolof Hermansson = JOH, Fredrik Jonsson = FJO, Arnold Larsson = ALA, Ulrika Nordin = UNO, Stefan Olander = SOL, och Åke Ågren = ÅÅG.

Nordic Lichen Flora Volume 1 *Chaenothecopsis nigra* ÅÅG, *Chaenothecopsis subparoica* ÅÅG Ups, *Caenothecopsis vainioana* ÅÅG, *Chaenothecopsis viridialba* ALA Ups, korallav *Sphaerophorus globosus* ÅÅG och ladparasitspik *Spincetrina anglica* JOH.

Rödlistade lavar i Sverige, ArtData-banken

Mörk rödprick *Arthonia incarnata* FJO UNO, savlundlav *Bacidia incompta* ÅÅG Ups, granlundlav *Bacidia laurocerasi* ÅÅG Ups, mörkhövdad spiklav *Calicium adaequatum* SOL Ups, solfjäderlav *Cheiromycina flabelliformis* FJO UNO, gul dropplav *Cliostomum corrugatum* FJO UNO, liten aspgelélav *Collema curtisporum* FJO UNO, liten sotlav *Cyphelium karelicum* ALA Ups, sydlig ladlav *Cyphelium tigillare* ÅÅG Ups, gråblå skinnlav *Leptogium cyane-sceus* ÅÅG Ups, ädellav *Megalania grossa* ÅÅG, silverlav *Parmelina tiliacea* ÅÅG Ups och ladparasitspik *Spincetrina anglica* JOH.

Följande arter uppges ha funnits före 1980 men är även funna därefter: Broktagel *Bryoria bicolor* FJO UNO, skorp-gelélav *Collema occultatum* ÅÅG Ups, grenlav *Evernia mesomorpha* FJO.

Nya kärlväxter för Hälsingland

Åke Ågren

Svinamarant *Amaranthus retroflexus* växte här i en trädgårdsrabatt i Östansjö, Söderhamn 14H9d, med 3 högväxta plantor, den största 120 cm hög. Den har en ovanlig gulgrönoliv färg på stam och blad, med täta oansenliga blekgula korvliknande blommor. *Amaranthus* betyder oförvansklig därför att blommorna alltid behåller sin färg, vissnar ej (Ahlich 1744). *Retroflexus* betyder bakåtböjd. Ett annat namn har varit knäamarant (Lilja 1870). Första registrerade fyndet i Sverige är av C. Hartman i Gävle, Nya Brobänken 1848. (Hylander 1970). Svinamarant sprids troligen som mest med frön som finns i diverse fågelfröblandningar. Andra arter som sprids på liknande vis och som har uppmärksamats i Hälsingland på senare tid är bovete *Fagopyrum*, hampa *Cannabis sativa*, hirs *Panicum miliaceum*, kanariegräs *Phalaris canariensis*, lindmalva *Abutilon theophrasti*, lönnmålla *Chenopodium hybridum*, malörtsambrosia *Ambrosia artemisiifolia* och spikklubba *Datura stramonium*.

Slån *Prunus spinosa* växer här på en liten igenväxande åker mellan två villaområden i Klossdammen, Söderhamn 14H9d. Åkern har inte brukats på de senaste 50 åren. Slånbuskaget består här av ett tätt tornigt område på 3x4 m och 3 m högt. *Prunus* betyder väl plummon och med *spinosa* menas taggig, tornig. Arten anses följa ekens utbredning och

är då värmekrävande och något kalkberoende. Den förökar sig genom riklig rotskottsbildning och tycks trivas särskilt vid skogsbryn och steniga stränder. Nu i september fanns här inga bär, men de är kärva och något beska (smakligare som frostbelupna). Bären har ju använts till sylt, saft, brännvin, likör, öl och bläck! Man har i gravar från yngre stenåldern funnit slånbär, som säkerligen gagnats som föda. Barken är rik på garvämnen och har därför använts i gammeldags huskurer mot bl.a. frossa och i garverier. Tillsammans med lut färgar bären ylle rött. Arten har också hetat stärkebär, slår, slåbär, slåntorn, slånkörs, körne och törne (Lyttkens 1904 - 1915). Linné skriver i sin Skånska resa, 1 juni: "Fåren sägas allmänt skadas av törne och därav mista ullen, vilket låter fuller mycket teoretiskt; men i dag hade jag tillfälle av själva *praxi* se detsamma bestyrkt. De taggige slånbuskar vuxo omkring förenämnde gruva (mellan Glasax och Simrishamn) och stodo med sina grenar på alla sidor ludna av ull, som de många får, vilka betade här på fälten, låtit kvistarne kamma av sig".

Litteratur

Ahlich, Johan, 1744: Trädgårdsskötsel, det är en grundelig underrättelse om trädgårdswäsendet, eller en förbättrad svensk blomster-, köks- och trädgård, Stockholm.

Hylander, Nils, 1970: Prima loca plantarum vascularium sueciae, *Svensk Botanisk Tidskrift* 64, suppl.

Lilja, N., 1870: Skånes flora.

Linné, Carl von: Skånska resan.

Lyttkens, August: Svenska växtnamn, 1904 – 1915, Stockholm

Ny lokal för ryl *Chimaphila umbellata* vid Bergviken, södra Hälsingland

Bosse Forsling (som hittade rylen) och *Anders Delin* (som skrev).

Från Lynäs och Gullberg i Bergvik skjuter Långnäsudden mot väster ut i Bergviken, som är den näst sista stora sjön i Ljusnans lopp mot havet. Sydsidan av Långnäsudden är en mycket exklusiv växtlokal där tandrot *Dentaria bulbifera* har sin enda kända förekomst i Hälsingland, beskriven i VäX nr 1, 1994 av Kent Westlund och Anders Delin. Tandroten växer tillsammans med andra "lundväxter" som underviol *Viola mirabilis*, myskmadra *Galium odoratum* och hässleklocka *Campanula latifolia*. Även trädbeståndet i området är ovanligt med stort inslag av asp *Populus tremula* och ask *Fraxinus excelsior* och lite lind *Tilia cordata*. Intressanta kryptogamer som aspfjädermossa *Neckera pennata* och rosa skärelev *Schismatomma pericleum* har påträffats.

Eftersom Fältbiologerna är intresserade av att för insamlade pengar köpa en skog med höga naturvärden i Hälsingland kom denna hittills oskyddade klenod på tal och Bosse gick igenom området den 12 dec. 2001 för att titta på lämp-

liga avgränsningar. De nämnda lundväxterna växer i ett lågt parti med mycket bördig jord i närheten av en nedlagd åker i områdets västra del. Bosse gick i mer vanlig skogsterräng längre österut, där naturvärdena framför allt är knutna till ett stort inslag av asp men också tämligen höga trädåldrar och tämligen rikligt med lågor.

Bosse har för ett par år sedan sett rylen på lokalen vid Villsjöns sydöstra strand, Mo församling, och har sedan dess förgäves letat efter den på andra ställen. Här på Långnäsudden gick han på fastigheten Lynäs 5:72, c:a 90 meter över havet i svag sydslutning längs en knappt märkbar gammal basväg för timmerdrivning, helt övervuxen av blåbärs- och lingonris. Plötsligt fick han under foten syn på rylen skott med de palmlikt åt alla håll ställda bladen, som är lite längre än lingonplantornas. Vid närmare betraktande såg han även den karaktäristiska bladtandningen. Det var barmark, men hade i ett par månader varit perioder med stark köld, så att alla icke vintergröna

växter var vissna. Följeväxterna till rylen på detta ställe är alltså inte kända.

Rylen växte i en klon med 7 meters diameter, utbredd på bägge sidor om den gamla basvägen. Klonen var tät och där fanns ett nästan oräkneligt antal skott, varav dock endast enstaka hade blommat detta år. Rylen har även på lokalen söder om Hohällan i Storsvik haft mycket dålig blomning i år, troligen på grund av den kalla och våta sommaren år 2000.

Den 14 dec. 2001 gick Bosse åter i området och tittade noggrannare på den funna lokalen och dess närmaste omgivningar. C:a 50 meter åt nordost fann han då ytterligare några skott av ryl, en klon med bara en knapp meters diameter, även den i kanten av en svagt markerad stig.

Den 15 dec. 2001 var även jag på platsen och fick följande koordinater för den större klonen: 678979 155244 och 678984 155248 för den mindre. Både Bosse och jag fotograferade de av rimfrost vackert kantade bladen.

Tidigare har rylen rapporterats från 21 lokaler i Hälsingland. Under senare år har den dock setts endast på fem. Flera av de gamla lokalerna är mycket ungefärligt angivna, omöjliga att återfinna, och dess status på dem är alltså obekant.

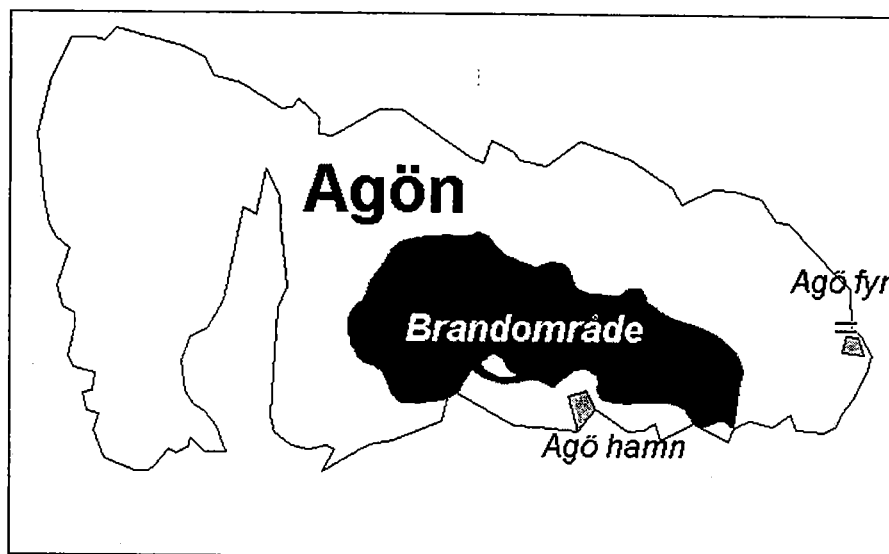
På ett par av lokalerna vet vi att den har försvunnit. Den nya ryllokalen med sina två kloner är alltså den sjätte av de i dag kända i Hälsingland. Den kompletterar bilden av artens ekologi i landskapet. Den finns bara i de sydöstra delarna och föredrar sydslutningar. Den växer gärna intill gamla stigar, eftersom den knappast kan etablera sig på annat underlag än naken jord. Den kräver uppvuxen skog, och tolererar inte avverkning, men gillar heller inte att skogen sluter sig helt.

På Eskön, vid Tallören, planterade Ragnar Källander en rylplanta år 1963. Dess radie har vuxit en meter fram till 1996, alltså 3 cm/år. Om detta är en typisk tillväxthastighet borde den största av Bosses kloner vara 116 år gammal. Förekomsten av en bara en meter stor klon strax intill kan förklaras antingen om den är samtidigt etablerad men har vuxit sämre eller om den har etablerats senare, eventuellt från frö från den stora klonen.

Den rödlistade rylen motiverar att den skog där den växer bevaras i ett tillstånd som liknar det nuvarande, antingen i en separat nyckelbiotop, eller – hellre i ett reservat tillsammans med de tidigare nämnda rariteterna längre västerut.

Agöbranden

Agöprojektet vid Bromangymnasiet i Hudiksvall
genom Sven Erik Jonasson

Inledning

Agön är en 1000 hektar stor ö ytterst i Hudiksvalls skärgård. Marken består av kraftigt svallad omlagrad morän. De högsta partierna domineras av hällmarkstallskog. Längre ner vidtar blockmark med mer välutvecklad barrskog. I skyddade lägen har finare fraktioner av moränen sedimenterat, delvis med inslag av skalgrus. Här finns öns virkesförråd. Det är en spridd uppfattning att skogen växer långsamt i skärgården, men i borrhov från träd på skalgrusmark kan man många gånger finna årsringar som är 6-8

millimeter breda. Mellan Agö hamn och Agö fyr finns barrblandskog med träd av varierande ålder. Området har inte avverkats på senare tid, och är avsatt som naturvårdsområde.

Stränderna runt ön domineras av mer eller mindre kraftigt exponerade häll- och blockmarker med gles men relativt artrik vegetation. I skyddade vikar, huvudsakligen exponerade mot väster, finns skalgrusbankar med finare material. I övre delarna finns en örtrik vegetation med klibbal *Alnus glutinosa* och ut mot havet kommer en smal zon med Carexarter och örter.

Agöbranden augusti 1997

Under ett åskväder den 12 augusti 1997 orsakade ett blixtnedslag en storbrand på Agön. En fjärdedel av ön eldhärjades. Med massiva insatser av brandkårer från Hudiksvall och grannkommuner, helikoptrar, militärer och insatsstyrkan från Södertörn kunde branden begränsas och hamnen, Agöns pärla, räddas. I stora delar av brandområdet brann vegetationen, förräp och humusskiktet upp helt. Det var djupa kanaler i marken efter uppburna trärötter.

Sex elever och en lärare från Bromangymnasiet besökte ön i mitten på september 1997, två veckor efter att branden släckts. Ett femtiotal levande träd togs ut slumpmässigt. Vi noterade trädslag, längd, diameter, ålder, kvarvarande grönmassa och vilka brandskador träden hade. För varje träd noterades koordinater och de försågs med en numrerad plåtbricka.

Förnafällor, bestående av en träram med myggväv, placerades ut både inom och utom brandområdet. Här kunde vi konstatera att vi var för sent ute, trots att det bara var fjorton dagar sedan branden släckts. Marken var i stort sett täckt av barr från den brända skogen. En skogsbrand skiljer sig redan vid första anblicken från en naturvårdsbränning genom att marken inte är svart. Ett brandområde täcks snabbt av förräp. Gör man en naturvårdsbränning avverkas det mesta av skogen, och det blir aldrig lika mycket barr på marken.

Vi kunde konstatera att, förutom träd som överlevt branden, fanns det små refugier mitt i brandområdet där vi hittade lavar, mossor, lingon *Vaccinium vitis-idaea* och mjölon *Arctostaphylos uva-ursi*. Här

och var i brandområdet spirade nya planter av hallon *Rubus idaeus*, mjölkört *Epilobium angustifolium*, örnbräken *Pteridium aquilinum* och små groddplanter av våra *Galium* sp.

1998

Sommaren 1998 var vi ut till ön de första dagarna i juni. Nästan hela brandområdet var täckt av stybbskål *Geopyxis carbonaria* och lungmossor *Marchantia polymorpha*. Några veckor senare fanns talrikt med toppmurklor och under hösten kom rotmurklor *Rhizina undulata* starkt. Brandgynnade mossor spirade här och var. Örnbräken *Pteridium aquilinum*, hallon *Rubus idaeus* och mjölkört *Epilobium angustifolium* ökade i antal.

Successionerna var snabba under sommaren. I efterskott kan vi konstatera att vi missade svampgenerationer då det finns flera svamparter som endast utbildar mycel i marken, och inte visar sig med sporokroppar. De flesta träd som noterades hösten 1997 var ännu levande den regnrika sommaren 1998. Några träd vars rotsystem skadats av branden hade fallit under vinterns stormar.

1999

Vid första besöket sommaren 1999 hittade vi nästan inga skålsvampar och lungmossorna var starkt på retur. De brandgynnade mossorna med päronmossa *Leptobryum pyriforme*, brännmossa *Ceratodon purpureus* och enbjörnmossa *Polytrichum juniperum* täckte stora delar av brandområdet. Örter var mer frekventa.

Sommaren 1999 var torrare än föregående år, och träden stressades därige-

nom mera. Många träd hade insekts-skador. Före branden var insektsskador nästan helt okända på Agön. Ett tiotal av våra märkta träd var döda vid inventeringen hösten 1999. Många träd föll under vinterstormarna på grund av brandskadade rötter, och genom att den täta rotfilten från fältskiktet, som tidigare armerat marken, hade brunnit upp.

2000

Sommaren 2000 dominerade de brandgynnade mossorna på stora områden. En fantastisk färgskala i gult, brunt och rött färgade marken. Svartbrända lågor av träd ritade mönster i mossan. Örterna ökade och en ny trädgeneration började synas.

Särskilt på sandhed med skalgrus fann vi en rik örtflora med bland annat mjölkört *Epilobium angustifolium*, gökärt *Lathyrus linifolius*, skogsviol *Viola riviniana*, vårfryle *Luzula pilosa*, smörblomma *Ranunculus* sp. och krustätel *Deschampsia flexuosa*.

Vi lade ut ett antal profiler tvärs över brandområdet där vi räknade antalet trädplantor per kvadratmeter, och fann som väntat att antalet plantor i kantzonen mot icke bränd skog och i anslutning till träd, som överlevt inom brandområdet, var större än i brandområdet i övrigt. Vid inventeringen under hösten upptäckte vi att ytterligare några träd som var märkta hade dött eller blåst omkull. Många träd hade försvagats av branden och klarade inte de insektsangrepp som följde.

2001

Redan vid första besöket under sommaren såg vi att ett generationsskifte var på väg. Enskilda träd och bestånd av träd

inom brandområdet var döda eller döende. Även stora och säkert mycket gamla träd visade bristande vitalitet. Brandskador och därefter insektsangrepp blev för mycket.

Små plantor av tall och gran kan vara svåra att se när de är årsgamla, men efter två till tre år syns de lättare och var nu påfallande. Om ytterligare några år kommer ungskogen att dominera brandområdet på många ställen. Det bekräftas än en gång att brand är taigans naturliga sätt till föryngring.

Mjölkkörten *Epilobium angustifolium* har varje sensommar givit färg åt brandfältet. Sommaren 2001 fanns den fortfarande kvar men inte lika dominant, däremot fann vi på många håll, främst på skalgrus, en nästan drivhusliknande örtflora.

Även rent kulturspridda växter växte här och var på brandområdet, växter som normalt inte hör hemma i barrskogen. Vi hittade renfana *Tanacetum vulgare*, maskros *Taraxacum* sp., hästhov *Tussilago farfara*, gulsporre *Linaria vulgaris* och groblad *Plantago major*. Just grobladet visar att människor som besöker brandområdet är en viktig källa för spridning av diasporer.

Förändringarna kom slag i slag de första åren efter branden. Även i fortsättningen kommer säkert förändringar att ske, men troligen inte i lika snabbt tempo. Vi kommer även i framtiden att följa vegetationens invandring på brandområdet på Agön. För många av våra elever har Agöprojektet varit en extra utmaning under gymnasieperioden och stimulerat eleverna till att läsa vidare på högskola och universitet.

Tack

Tack till Gunnar Ersare som var med oss på Agön 1998 och inventerade mossorna främst på brandområdet. Tack till framtidne Lars-Göran Tillander som under-

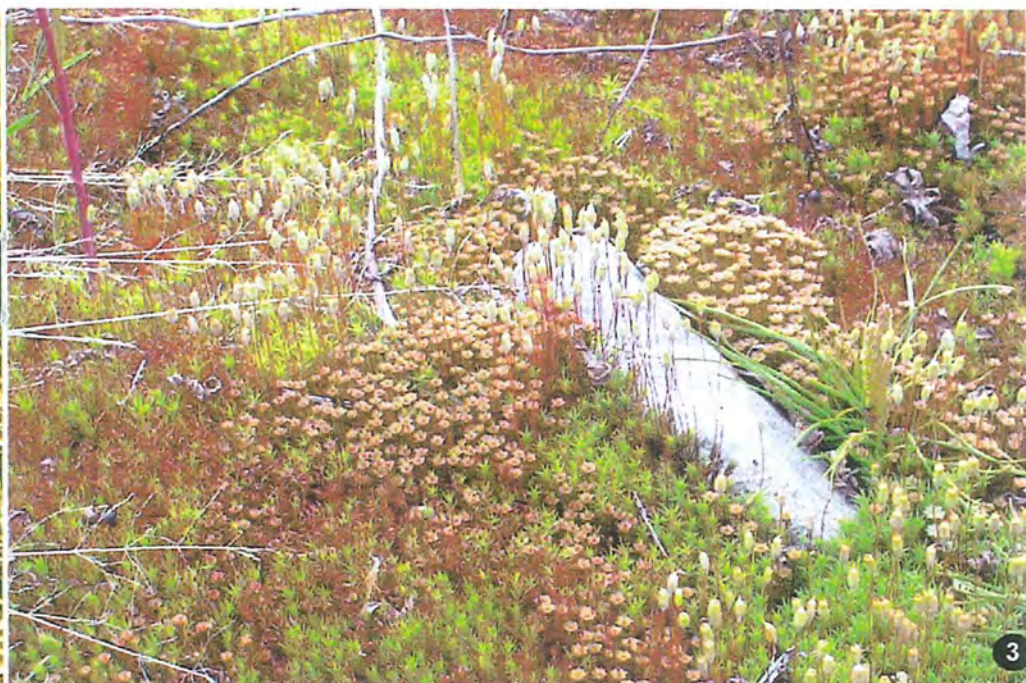
sökte vilka svampar som fanns på brandfältet hösten 1998. Ett varmt tack till Anna-Lena Andersson och Bo Gullefors för att de korrekturläst manuskriptet ur språklig och naturvetenskaplig synvinkel.

Ulf+brännmossor

Agön efter branden

3

6

7

- 1 Gulsporre
- 2 Toppmurkla
- 3 Brännmossor
- 4 Brandskadad stubbe
- 5 Kustgran
- 6 Renfana
- 7 Rotmurkla

Botaniska naturvärden och naturvård i Lingboskogarna

Rapport från rekognosering för och exkursioner med Skogsgruppen i Naturskyddsföreningen i Gävleborgs län den 3 – 4 juni 2001

Anders Delin

Den 3:e och 4:e juni 2001 träffades Skogsgruppen i Naturskyddsföreningen i Gävleborgs län i skogar kring Lingbo för att som vanligt lära och lära ut artkännedom men denna gång också för att något granska hur myndigheters och markägares naturvård i skogen utfaller i praktiken. De skogar som besöktes ligger dels i Hälsingland, dels i Gästrikland. Före mötet hade jag rekognoserat ett större antal områden, en dag tillsammans med Bosse Forsling och Kent Westlund och en tillsammans med Lotta och Ellinor Delin, men de flesta gångerna ensam. Sammanlagt besökte jag 21 objekt.

De besökta objekten utvaldes bland Skogsvårdsstyrelsens nyckelbiotoper och områden klassade som "höga naturvärden", bland hänsynsområden som Per Mellström vid StoraEnso AB har meddelat, bland områden som Bosse Forsling och Kent Westlund har hittat och i något fall bland sådana som dök upp under rekognoseringen. Syftet var att se om nyckelbiotoper, områden klassade som "höga naturvärden" och hänsynsområden verkligen är de som har de högsta biologiska värdena och om de har klarat sig undan avverkning.

För artbestämningarna svarar i de flesta fall jag själv. Vissa mer svår-

bestämda mossarter har Gunnar Ersare tittat på. Vissa svåra svampar har Malte Edman artbestämt. Petter Hillborg svarar för vattenorganismerna i Gopån.

1. Område klassat som "högt naturvärde" SO om Stormossen, Lingbo 5:13, Hälsingland, areal 3 ha, koordinater 67710 15524, besökt tillsammans med Bosse Forsling och Kent Westlund 6 maj 2001.

Svag västsluttnings med äldre skog med mycket stort inslag av asp. Gråspetten *Picus canus* har enligt Bosse Forsling häckat här nyligen, vid 677098 155214. Trots klassningen som "högt naturvärde" har markägaren nyligen kalhuggit en del av området och gallrat igenom en annan del. På en färsk asplåga på hygget, vid 677109 155230 fann vi rikligt med skinnlav *Leptogium saturninum* och småflikig brosklav *Ramalina sinensis* NT, i närheten även öronmurkla *Discina perlata*. Gråspetten hade huggit sig ett nytt bo i en asp i det gallrade området.

Avverkningen i detta område är ett exempel på skogsvårdsstyrelsens oförmåga att försvara de naturvårdsintressen de är satta att bevaka.

2. Nyckelbiotop i NO-slutningen av Skälberget, Lingbo 11:1, Hälsingland,

areal 3 ha, koordinater 67731 15455, besökt den 9 maj 2001.

Från skogsbilvägen sträcker sig detta område upp genom en sluttning med smärre lodytor och många stora block upp till ett planare parti med inslag av hållar. Skogen domineras av gran, men inslaget av tall är stort i de övre delarna och asp förekommer rikligt. Även sälk och björk finns. Trädens ålder är varierad, de äldsta mellan 100 och 200 år. Det finns måttliga mängder av död ved, främst som lågor. Området ger ett intryck av att ha avverkats mindre noggrant på grund av att blocken gör det mindre tillgängligt.

Här hittade jag tallört *Monotropa hypopitys*, knärot *Goodyera repens*, asphättemossa *Orthotrichum gymnostomum* NT, garnlav *Alectoria sarmentosa*, kattfotslav *Arthonia leucopellaea*, knopplav *Biatora carneoalbida*, blanksvart spiklav *Calicium denigratum*, liten spiklav *Calicium parvum*, aspgelélav *Collema subnigrescens* NT (vid 677314 154550), tunn flarnlav *Hypocenomyce friesii*, gammelgranslav *Lecanactis abietina*, skinnlav *Leptogium saturninum*, kortskaftad ärgspik *Microcalicium ahlneri*, lunglav *Lobaria pulmonaria*, norrlandslav *Nephroma arcticum*, stuplav *Nephroma bellum*, bärdlav *Nephroma parile*, korallblylav *Parmeliella triptophylla* och talticka *Phellinus pini*.

På en gren i en tallkrona i områdets SO del, vid 677301 154559 satt något som sannolikt var vintertagging *Irpicodon pendulus* NT.

I sydväst gränsar området till en ungskog och i nordost till vägen och det har

inte berörts av skogsbruk under senare decennier. Det har höga naturvärden och något hot mot dessa syntes inte.

3. Område med höga naturvärden, ej klassat av SVS, på ostsluttningen av Skalberget, Lingbo 23:1, Hälsingland, areal 5 ha, koordinater 677286 154558 – 677254 154577, besökt 9 maj 2001.

Strax söder om föregående område fortsätter skog med liknande kvalitéer. Terrängen är även här starkt bruten, med smärre lodytor och stora block. Skogen är tämligen gammal och har starkt inslag av asp och sälk. Där finns tallar i åldrar mellan 150 och 200 år och mindre mängder med lågor.

Här påträffades lopplummer *Huperzia selago*, en *Arthonia*-art, sannolikt liten rostfläck *Arthonia didyma* (på gammal sälk vid 677290 154564), tunn flarnlav *Hypocenomyce friesii*, kortskaftad ärgspik *Microcalicium ahlneri*, bärdlav *Nephroma parile*, korallblylav *Parmeliella triptophylla*, granticka *Phellinus chrysoloma* och gråporing *Antrodia lindbladii*, vid 677290 154564.

Detta område har möjligen lika höga naturvärden som det föregående och är i så fall ett exempel på det välkända förhållandet att endast en femtedel av de verkligt existerande nyckelbiotoperna har påträffats i nyckelbiotopinventeringen.

4. Nyckelbiotop på hållmark med gammal tall på en sydostlig utlöpare av Skalberget, Lingbo 23:1, Hälsingland, areal 10 ha, koordinater 67723 15459, besökt den 9 maj 2001.

Detta område domineras av hållar, omväxlande med mindre svackor, och får

nog klassas som impediment. Tallskogen är mycket gammal och det finns förmodligen tallar med ålder upp emot 300 år. Skogen har inte berörts av skogsbruk på mycket lång tid. Det finns tallar med brandljud och åtskilliga rester av talltorrakor. En levande tall med 4 invallningar efter brand står vid 677232 154593, en stubbe efter tall med 5 invallningar vid 677225 154588.

Här påträffades garnlav *Alectoria sarmentosa* och blågrå svartspik *Chaenothecopsis fennica* vid 677223 154580.

Naturligtvis är det mycket viktigt att ett område som detta undantas från skogsbruk, men det bör vara undantaget redan genom sin karaktär av impediment. Klassningen som nyckelbiotop borde därför inte vara nödvändig. Den markägare som undantar detta område från brukning bör inte få tillgodoräkna sig detta i t.ex. en grön skogsbruksplan som kräver att 3 eller 5 procent av skogen ska undantas. De 3 eller 5 % som krävs ska vara produktiv skogsmark för att få räknas. Man kan alltså säga att Skogsvårdsstyrelsen gjorde det för enkelt för sig när den klassade detta område som nyckelbiotop.

5. Område med höga naturvärden, ej klassat av SVS, på SO-sluttningen av Skalberget, Lingbo 23:1, Hälsingland, areal 2 ha, koordinater 677237 154575, besökt den 9 maj 2001.

Terrängen är även här starkt bruten, med smärre lodytor och stora block, och skogen är tämligen gammal och har inslag av asp och sälg. Där finns tallar i åldrar mellan 150 och 200 år och mindre mängder med lågor. En björk med brandljud sågs.

Här påträffades en *Arthonia*-art, sannolikt liten rostfläck *Arthonia didyma*, på en gammal sälg vid 677236 154575 och ullticka *Phellinus ferrugineofuscus*.

Detta område har en struktur som motiverar att det inkluderas i angränsande nyckelbiotop (hällmarken kring 67723 15459).

6. Område klassat som "högt naturvärde" i Källarbergets sydsluttning, Lingbo 7:1 m.fl., Hälsingland, areal 2 ha, koordinater 677369 154610, besökt 9 maj 2001.

Omgiven av yngre skog och ordinärt brukad skog finns här på en hällmark och i en mindre brant med block ett litet stycke skog med mest tall och asp, som har högre ålder och mer död ved. Skogen är gles och har låg bonitet. Det finns en asp med brandljud.

Här påträffades hjälmfrullania *Frullania dilatata*, asphättemossa *Orthotrichum gymnostomum* NT, aspgelélav *Collema subnigrescens* NT och skinnlav *Leptogium saturninum*.

Med anledning av de två rödlistade arterna borde området klassas som nyckelbiotop.

7. Område klassat som "högt naturvärde" på Fallåsbergets NO-sluttning, Lingbo 3:23, Hälsingland, areal 3 ha, koordinater 67697 15434, besökt tillsammans med Lotta och Ellinor Delin 12 maj 2001.

I den ganska branta men blockfattiga sluttningen står här en gles, tämligen virkesfattig skog med stort inslag av björk, asp, sälg och rönn. Skogen är inte gammal, troligen under hundra år, och

ger intryck av att ha brukats tämligen intensivt, men kanske på ovanligt sätt, t.ex. som betesskog med plockhuggning.

Här påträffades blåsippa *Hepatica nobilis*, hässlebrodd *Milium effusum*, ormbär *Paris quadrifolia*, nattviol *Platanthera bifolia*, vispstarr *Carex digitata*, mörk husmossa *Hylocomiastrum umbratum*, asphättemossa *Orthotrichum gymnostomum* NT, kranshakmossa *Rhytidiadelphus triquetrus*, krusig ulota *Ulotia crispa*, stuplav *Nephroma bellum*, bårdlav *Nephroma parile*, luddlav *Nephroma resupinatum*, korallblylav *Parmeliella triptophylla*, granticka *Phellinus chrysoloma*, svart vårskål *Pseudoplectania nigrella*, gårdsmyg *Troglodytes troglodytes*, grönsångare *Phylloscopus sibilatrix* och koltrast *Turdus merula* (med bo).

Området innehåller förutom en rad signalarter även en rödlistad. Skogen är inte särskilt gammal och innehåller rätt få nyckelelement. Klassningen som "skog med höga naturvärden" verkar adekvat.

8. Område med höga naturvärden, ej klassat av SVS, mellan Fallåsberget och Gopån, Lingbo 3:23 och 21:1, Hälsingland, areal 1 ha, koordinater 676958 154410, besökt tillsammans med Lotta och Ellinor Delin 12 maj 2001.

Sänka i gran-tallskog med fem stora aspar. På ett par av asparna aspgelélav *Collema subnigrescens* NT. Visserligen bara en rödlistad art, men stora aspar. Mellan detta område och nyckelbiotopen vid 676951 154436 också bitvis höga naturvärden, bl.a. på mindre hållmarksområde. Möjligen borde nyckelbiotopen utvidgas och innefatta detta område.

9. Nyckelbiotop mellan Fallåsberget och Gopån, Lingbo 3:23 och 21:1, Hälsingland, areal 1 ha, koordinater 676951 154436, besökt tillsammans med Lotta och Ellinor Delin 12 maj 2001.

Uppklyftat berg med små lodytor och stora block i Fallåsbergets avslutning mot den flacka marken vid Gopån. Till största delen tekniskt impediment. Tall och gran dominerar, men inslaget av asp är stort. Trädåldrar mest kring 100 år. Måttligt med död ved.

Här påträffades aspfjädermossa *Neckera pennata* VU (på överluta under stort block, på den del av 3:23 som är söder om 21:1), bergveckmossa *Diplophyllum taxifolium*, liten trappmossa *Anastrophyllum minutum*, garnlav *Alectoria sarmentosa*, knopplav *Biatora carneopalida*, aspgelélav *Collema subnigrescens* NT, skuggblåslav *Hypogymnia vittata*, skinnlav *Leptogium saturninum*, lunglav *Lobaria pulmonaria*, sprödlav *Sphaerophorus fragilis* (vid 676952 154441) och gullgröppa *Pseudomerulius aureus*.

Denna nyckelbiotop har två rödlistade arter och fem signalarter och alltså höga naturvärden. Eftersom den nästan i sin helhet är tekniskt impediment innebär det inte någon större uppoffring för markägaren att avstå från avverkning där.

10. Nyckelbiotop intill Gopåns NO strand, Fallet 11:1, Lingbo, Hälsingland, areal c:a 18 ha, koordinater 67712 15543, besökt 16 maj och tillsammans med skogsgruppen 3 juni 2001.

Området är en grovblockig moränhöjd NO om Gopån. Skogen i hela detta område har (hade) en för Gästrikland

mycket ovanlig och gammaldags karaktär med ett gran-tallbestånd i 150-årsåldern, med kvarstående en meter höga och ofta grova tallstubbar från urskogen, avverkade med yxa. Där finns större och mindre rester av talltorrakor, en del grova tallågor från urskogsfasen och fler yngre och klenare gran- och tallågor från senare tid, och inslag av björk och asp. Den grävsta tallstubben är 94 cm i diameter i nuvarande skick, barklös och vittrad.

Av denna nyckelbiotop har under våren 2000 den östra hälften avverkats. Andra hälften har räddats genom att biotopskyddsmedel har betalats till markägaren. Vi tittade både på den kvarvarande och på den avverkade delen, och på angränsande fastighet i SV, 1:28 som har en smal kil av äldre skog som löper in mellan Gopån och Fallet 11:1.

På hygget har man lämnat ett litet antal träd, bl.a. en asp (vid 677109 154316) med häckande större hackspett på vilken det finns både stor aspticka *Phellinus populicola* NT, asphättemossa *Orthotrichum gymnostomum* NT och aspgelélav *Collema subnigrescens* NT. Aspgelélav fanns dessutom på tre aspar vid 677107 154312. Där påträffades också träjon *Dryopteris filix-mas* på ett block, kolflarnlav *Hypocenomyce anthracophila/castaneocinerea*, kortskaftad ärgspik *Microcalicium ahlneri*, korallblylav *Parmeliella triptophylla* och ullticka *Phellinus ferrugineofuscus*, flerstädes. I östra änden finns ett rovfågelbo, troligen av duvhök, men nu inte bebott.

Det råder ingen tvekan om att denna del av nyckelbiotopen före avverkningen höll hög klass, inte minst genom förekomsten av tre rödlistade arter. Skogs-

vårdsstyrelsens maktlöshet mot exploatering av nyckelbiotopernas virke är beklagansvärd.

I den del av skogen som har fått skydd genom biotopskyddsmedel hittade vi knärot *Goodyera repens*, garnlav *Alectoria sarmentosa*, med apothecier, knopplav *Bacidia carneoalbida*, aspgelélav *Collema subnigrescens* NT, lunglav *Lobaria pulmonaria*, kortskaftad ärgspik *Microcalicium ahlneri*, stuplav *Nephroma bellum*, korallblylav *Parmeliella triptophylla*, doftskinn *Cystostereum murraini* NT, ullticka *Phellinus ferrugineofuscus* och vedticka *Phellinus viticola*.

11. Nyckelbiotop intill Gopåns N strand, Fallet 1:28, Lingbo, Hälsingland, areal 1 ha, koordinater 67711 15428, besökt 3 juni 2001.

I den lilla kilen mellan Fallet 11:1 och Gopån, finns också gammal skog med rätt rikligt med död ved. Där står en gammal men inte särskilt stor asp, koordinater 677112 154277, på vilken Kent Westlund fann en rik koloni av gryngelélav *Collema subflaccidum* VU, en ny lokal långt från de tidigare kända i länet. Dessutom kådskål *Sarea resinæ*.

Denna lilla nyckelbiotop är oskyddad men kanske inte direkt avverkningshotad på grund av sitt olämpliga läge för avverkning.

12. Område klassat som "högt naturvärde" intill Gopåns NO strand, Fallet 1:28, Lingbo, Hälsingland, areal c:a 8 ha, koordinater 67709 15433, besökt tillsammans med skogsgruppen 3 juni 2001. C:a 100-årig skog med gran, tall, björk

och asp. Mindre av urskogsrester än den på Fallet 11:1, men den har inte rörts på flera decennier och därför är tämligen skiktad och innehåller tämligen mycket asp och en hel del död ved.

I detta område hittade vi asphättemossa *Orthotrichum gymnostomum* NT, kantvitmossa *Sphagnum quinquefarium*, bollvitmossa *Sphagnum wulfianum*, garnlav *Alectoria sarmentosa*, max 40 cm lång, gulnål *Chaenotheca brachypoda*, aspgelélav *Collema subnigrescens* NT, skinnlav *Leptogium saturninum*, stuplav *Nephroma bellum*, korallblylav *Parmeliella triptophylla*, granticka *Phellinus chrysoloma*, ullticka *Phellinus ferrugineofuscus*, björkeldticka *Phellinus lundellii*, tjäder *Tetrao urogallus*, 2 ex.

På en liten ö i Gopån står en liten lönn *Acer pseudoplatanus*, sannolikt vild, och i ån sågs utter *Lutra lutra* VU, öring *Salmo fario*, gul forsslända *Heptagenia sulfurea* och flodpärlmussla *Margaritifera margaritifera* VU.

På grund av förekomsten av ett par rödlistade arter borde även detta område klassas som nyckelbiotop. Området är oskyddat och troligen avverkningshotat.

13. Hänsynsområde vid Krokbäcken, Lingbo 5:1 och 3:8, Hälsingland, areal 3 ha, koordinater 67713 15451, besökt 16 maj och tillsammans med skogsgruppen 3 juni 2001.

Denna märkliga almlokal har enligt Per Mellström hittats av StoraEnsos personal. Området ligger delvis på bolagets mark, 5:1, delvis på privatägda fastigheten 3:8. Bäckens rinner här i en svag sydostslutning, där det på ett par ställen finns rörligt markvatten nära ytan, åtminstone

på ett ställe i form av en liten källa. Kärllväxtfloran antyder ett högt mark-pH.

Den del av lokalen som ligger på Storås mark är i väster och söder omgiven av ett stort nyupptaget hygge. Det är en grandominerad ungefär hundraårig skog utan nämnvärda mängder död ved eller andra nyckelelement. Naturvärdena är knutna till den märkliga kärllväxtfloran, inklusive lövträden, som omfattar asp *Populus tremula*, sälg *Salix caprea*, gråal *Alnus incana*, klibbal *Alnus glutinosa*, glasbjörk *Betula pubescens*, hägg *Prunus padus*, rönn *Sorbus aucuparia*, flera almar *Ulmus scabra* och en hassel *Corylus avellana*.

På privatmarken är en del av skogen likartad, men där finns också en ungskog efter avverkning för c:a 15 år sedan. I denna ungskog finns buskformig alm.

Här fann vi följande anmärkningsvärda arter: blåsippra *Hepatica nobilis*, vårärt *Lathyrus vernus*, häckvicker *Vicia sepium*, myskmadra *Galium odoratum*, tibast *Daphne mezereum*, stinksyska *Stachys sylvatica*, skogstry *Lonicera xylosteum*, ängsvädd *Succisa pratensis*, kärrfibbla *Crepis paludosa*, skogssallat *Mycelis muralis*, ormbär *Paris quadrifolia*, grönkulla *Coeloglossum viride*, hässlebrodd *Milium effusum*, mörk husmossa *Hylocomiastrum umbratum*, lundpraktmossa *Plagiomnium cuspidatum*, kranshakmossa *Rhytidiadelphus triquetrus*, skriftlav *Graphis scripta* på alm, sprängticka *Inonotus obliquus* på gråal.

Almarna finns längs bäckens vänstra strand (NO om bäcken), från 677124 154518 drygt 100 m upp längs bäcken. Det är åtskilliga stammar med upp till 25 cm diameter och många buskformiga. Hasseln står bland några almar i meller-

sta delen av almloken, nära gränsen mellan Storas mark och privatmarken. Myskmadra finns bl.a. som en 30 m stor rund klon vid 677130 154510.

Almarnas historia på denna plats skulle man gärna vilja veta mer om. Det finns spår i marken efter tidigare mänsklig aktivitet. Man har grävt i bäcken och även i marken vid sidan därom, men vi har inte sett spår efter hus. Vi har frågat folk med kunskap om ortens historia men ännu inte fått upplysningar om hur den aktuella marken tidigare har brukats. Bertil Halden, som 1944 skrev om floran i Skogs socken (som Lingbo då tillhörde) nämner ingenting om denna almlokal. Gunnar Nilsson, som gick igenom de offentliga herbarierna, har inte noterat någon alm från Lingbo. Det ser för närvarande ut som om detta är en tidigare okänd lokal för alm och hassel och att almarna skulle vara spontana på platsen och sannolikt även hasseln.

Den del av området som ligger på StoraEnsos mark bör vara skyddad genom bolagets FSC-certifiering. Delen på privatmark borde klassas som nyckelbiotop trots att den är nyligen avverkad.

14. Hänsynsområde på Korpudden, Kräftan 1:1, Ockelbo, Gästrikland, areal 3 ha, koordinater 676755 155178, besökt den 23 maj 2001.

Denna halvö på StoraEnsos mark är en storblockig moränrygg med ett litet stycke kvarvarande gammelskog, omgiven av ungskogar. Skogen domineras av tall, men där finns även gran, björk och asp. Där finns brandljud i levande tall och björk, enstaka gamla talltorrakor och måttliga mängder äldre och yngre lågor.

Följande arter hittades: Stinknäva *Geranium robertianum* på block, asphättemossa *Orthotrichum gymnostomum* NT, på grov asp på stranden, dvärgbägarlav *Cladonia parasitica* NT vid 676755 155178, talticka *Phellinus pini*, tofsmes *Parus cristatus* med bo i murken björk.

Området har höga naturvärden och bör vara skyddat genom bolagets FSC-certifiering. Det är bara sorgligt att det inte finns mer kvar av gammelskog av denna klass.

15. Hänsynsområdet "Ponderosa" vid Björkångens S strand, Vi 44:1, Hamrånge, Gästrikland, areal c:a 8 ha, koordinater 67681 15602, besökt tillsammans med Bosse Forsling och Kent Westlund den 6 maj 2001.

Denna lokal på StoraEnsos mark är en sänka med omgivande sluttningar i storblockig terräng med mycket riklig förekomst av asp. De centrala delarna är våta och domineras av gran, klibbal och asp. På sluttningarna står gran, tall, björk och asp. Trädåldrarna är tämligen höga och det finns enstaka tallar som antagligen kommer uppemot 200 års ålder. Där finns brandljud i björk.

Ett stort antal av asparna har fällts vintern 1966 -67, som föda för älg och hare. På lågorna finns nu en mängd tickor, framför allt veckticka.

Här har tidigare påträffats knärot *Goodyera repens*, Bosse Forsling, aspegelälv *Collema subnigrescens* NT, Bosse Forsling, skinnlav *Leptogium saturninum*, Bosse Forsling, veckticka *Antrodia pulvinascens* NT, på asp, Bosse Forsling, stjärntagging *Asterodon*

ferruginosus NT, på gran, Bosse Forsling, kandelabersvamp *Clavicornia pyxidata* NT Bosse Forsling, rosenticka *Fomitopsis rosea* NT Bosse Forsling, fläckticka *Skeletocutis nivea*, på asp, Bosse Forsling, ostticka *Skeletocutis tschulymica* VU, på asp, Bosse Forsling

Vid vårt besök fann vi även asphättemossa *Orthotrichum gymnostomum* NT, lämmelmossa *Tetraplodon mnioides*, kattfotslav *Arthonia leucopellaea*, luddnål *Chaenotheca stemonea* och gammelgranslav *Lecanactis abietina*.

Detta område har mycket höga naturvärden och bör vara skyddat genom bolagets FSC-certifiering.

16. Hänsynsområde på Middagsbergets hällar och NO-brant, Kräftan 1:1, Ockelbo, Gästrikland, areal c:a 4 ha, koordinater 67663 15492, besökt 23 maj 2001.

StoraEnsos mark. Hällmark, små lodytor och remsa med skog nedom dessa. C:a 150 – 200-årig tall på hällmarken vid 676628 154916 och äldre tall även på produktiv skogsmark NV därom. Måttligt med död ved. En stor del är antingen impediment eller tekniskt impediment, dock ej den NV delen.

I lodytorna, delvis under överhäng, vid 676639 154914 fann jag gaffelbräken *Asplenium septentrionale*, svartbräken *Asplenium trichomanes*, stensöta *Polypodium vulgare*, liten trappmossa *Anastrophyllum minutum*, platt fjädermossa *Neckera complanata*, kruskalkmossa *Tortella tortuosa*. I annan lodyta, vid 676634 154916 fanns hällebräken *Woodsia ilvensis*, trubbfrostmossa *Gymnomitrium obtusum* och sprödlav *Sphae-*

rophorus fragilis. På grov gammal tallskate under smågranar vid 676638 154911 dvärgbägarlav *Cladonia parasitica* NT. Svartvit flugsnappare *Ficedula hypoleuca*, rödstjärt *Phoenicurus phoenicurus*, spillning av tjäder *Terao urogallus*. Nedom branten garnlav *Alectoria sarmentosa*.

Naturvärdena inom detta hänsynsområde är tämligen höga, bl.a. genom förekomsten av dvärgbägarlav. En hel del av naturvärdena är knutna till lodytorna, mindre till skogen. Detta område bör vara skyddat genom bolagets FSC-certifiering.

17. Område med höga naturvärden, ej klassat av SVS, NV om Nykolan, Kräftan 1:19, Ockelbo, Gästrikland, areal 3 ha, koordinater 676661 155044, besökt 23 maj 2001.

Yngre lövdominerad skog på f.d. odlingsmark längs ett litet kärr och en bäck. Det har anslutning till Storas hänsynsområde NV om Furunäs, ett klubbalkärr. Här finns tall, gran, glasbjörk, asp, klubbalk i åldrar omkring 50 år. Bitvis dominerar lövträden helt.

Här påträffades blåsippan *Hepatica nobilis*, kabbeleka *Caltha palustris*, vitpyrola *Pyrola rotundifolia*, grönsångare *Phylloscopus sibilatrix* och gransångare *Phylloscopus collybita*.

Detta område har stor potential för utveckling till en nyckelbiotop.

18. Hänsynsområde NV om Furunäs, Kräftan 1:1, Ockelbo, Gästrikland, areal 3 ha, koordinater 676664 155070, besökt den 23 maj 2001.

StoraEnsos mark. Klubbalkärr med

gamla alar, granar och tallar. Rikligt med granlågor. Bohål i klibbal.

Här påträffades: Gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, kärrfibbla *Crepis paludosa*, missne *Calla palustris*, vedtrappmossa *Anastrophyllum hellerianum* NT, kattfotslav *Arthonia leucopellaea*, sannolik mjölig dropplav *Cliostomum leprosum* (?) VU, skriftlav *Graphis scripta*, på klibbal, gammelgranslav *Lecanactis abietina*, citrongul skivlav *Psilolechia lucida*.

Området har mycket höga naturvärden på grund av sannolikt mycket gamla träd och förekomst av rödlistade arter, varav en sannolikt i klass VU, mjölig dropplav, som dock behöver bekräftas av specialist. Området bör vara skyddat genom bolagets FSC-certifiering.

19. Skog med höga naturvärden på Furunäs, Kräftan 1:1, Ockelbo, Gästrikland, areal 1 ha, koordinater 676650 155091, besökt den 23 maj 2001.

StoraEnsos mark. Gammal tallskog sparad kring en jaktstuga. Litet inslag av gran. Hög bonitet. Ringa inslag av död ved.

Här påträffades grönpyrola *Pyrola chlorantha*, gränsticka *Phellinus nigrolimitatus* NT, på gammal låga och i viken V om näset bunkestarr *Carex elata*.

I jämförelse med större delen av skogen i dessa trakter är denna skogsrest gammal och har höga naturvärden. Det vore värdefullt om detta lilla område klassades som hänsynsområde av bolaget och skyddades genom FSC-certifieringen.

20. Hänsynsområde NO om Dammsjön, Fors 1:23 och 1:7, Hamrånge, Gävle, Gästrikland, areal c:a 30 ha,

koordinater 67659 15594 – 67662 15588, besökt tillsammans med Bosse Forsling och Kent Westlund 6 maj 2001. StoraEnsos mark. Äldre gran-tallskog med mindre inslag av löv på flack mark N om Romsån och Dammsjön. Tämmligen rikligt med död ved, främst granlågor.

Här har tidigare påträffats: Veckticka *Antrodia pulvinascens* NT Bosse Forsling, blackticka *Junghuhnina collabens* VU Bosse Forsling, kötticka *Leptoporus mollis* Bosse Forsling, lateritticka *Oligoporus lateritius* Kent Westlund, rynkskinn *Phlebia centrifuga* NT Karin Englund, Ostticka *Skeletocutis tschulymica* VU Kent Westlund, duvhök *Accipiter gentilis*, sparvuggla *Glauucidium passerinum*, tretåig hackspett *Picoides tridactylus* VU.

Vid besöket den 6 maj konstaterades att blackticka och rynkskinn fanns på granlågor vid koordinaterna 676620 155875. En ny blackticka hittades under en rotvält gran 10 m från ån vid 676587 155937.

Detta område har i sin helhet höga naturvärden genom att skogen där är gammal. I vissa delar är naturvärdena mycket höga genom förekomst av flera sällsynta rödlistade arter. Det bör vara skyddat genom bolagets FSC-certifiering.

21. Hänsynsområdet Romsenreservatet, Kräftan 1:1, Ockelbo, Gästrikland, areal c:a 50 ha (skog), koordinater 67675 15549, besökt tillsammans med skogsgruppen 4 juni 2001.

StoraEnsos mark. Äldre gran-tallskog med mycket hög bonitet, ursprungligen sparad av bolaget för sina praktfulla trädstammar, småningom även för naturvård.

Området genomlöps av Bredtjärnsbäcken, som åtminstone i en stor del av reservatet är opåverkad av dikning och slingrar naturligt i finkornig sedimentmark. I den sumpskog som finns på den låga marken kring bäcken finns rikligt med klibbal.

Urskogsrester är få, men V om "torget" finns en torraka, rest av en urskogstall med tre invallningar efter brand högt upp.

Tidigare har följande arter av Bosse Forsling påträffats inom reservatet: Bollvitmossa *Sphagnum wulfianum*, kattfotslav *Arthonia leucopellaea*, skriftlav *Graphis scripta*, gammelgranslav *Lecanactis abietina*, rosenticka *Fomitopsis rosea* NT, koralltaggvamp *Hericium coralloides* NT, granticka *Phellinus chrysoloma*, ullticka *Phellinus ferrugineofuscus*, tallticka *Phellinus pini*, rynkskinn *Phlebia centrifuga* NT, duvhök *Accipiter gentilis*, sparvuggla *Glaucidium passerinum*, slaguggla *Strix uralensis* NT, tretåig hackspett *Picoides tridactylus* VU, mindre flugsnappare *Ficedula parva* VU.

Vid vårt besök såg vi dessutom: Plattlummer *Lycopodium complanatum*, tallört *Monotropa hypopitys*, grönpyröla *Pyrola chlorantha*, spädstarr *Carex disperma*, knärot *Goodyera repens*, spindelblomster *Listera cordata*, vedtrappmossa *Anastrophyllum hellerianum* NT, korsflikig trådmossa *Cephalozia loitlesbergeri*, måntrådmossa *Cephalozia lunulifolia*, vedflikmossa *Lophozia longiflora*, skuggstjärnmossa *Mnium hornum*, handbålmossa *Riccardia latifrons*, sågskapania *Scapania umbrosa*, lysmossa *Schistostega pennata*, bollvitmossa *Sphagnum wulfianum*, gulnål *Chaenotheca brachypoda*, luddnål

Chaenotheca stemonea, skuggblåslav *Hypogymnia vittata*, vitmossav *Ichadophila ericetorum*, långskaftad ärgspik *Microcalicium arenarium*, på två rotvärtor av gran, ärgspik *Microcalicium disseminatum*, gurkrödhättning *Entoloma hirtipes*, luddticka *Inonotus tomentosus* NT, grovticka *Phaeolus schweinitzii*, gränsticka *Phellinus nigrolimitatus* NT, gammelgransskål *Pseudographis pinicola*, vid 676757 155490, svart vårskål *Pseudoplectania nigrella*, kådskål *Sarea resiniae*.

Detta bolagsreservat har mycket höga naturvärden på grund av både skogstillståndet, med mycket hög bonitet och stora och gamla träd, och på grund av artinnehållet, med nio rödlistade arter. Det borde vara skyddat genom bolagets FSC-certifiering.

Sammanfattning av artfynd

En hel del mycket intressanta äldre fynd från de besökta områdena redovisas i ovanstående beskrivningar. Bland fynden i maj – juni 2001 var de följande i mitt tycke intressantast: Aspfjädermossa *Neckera pennata* i område 9, stor aspticka *Phellinus populicola* i område 10, grynnig gelélav *Collema subflaccidum* i område 11, hassel *Corylus avellana* och myskmadra *Galium odoratum* i område 13, blackticka *Junghuhnia collabens* i område 20, långskaftad ärgspik *Microcalicium arenarium* och luddticka *Inonotus tomentosus* i område 21.

Sammanfattning av naturvårdsaspekter

Inventeringen har visat att gammel-skogsrester i denna del av Sverige är säll-

synta. Den har också visat att vissa av dem fortfarande inte är upptäckta eller registrerade hos markägare och skogsvårdsstyrelse.

Tyvärr visar inventeringen också att inte ens den mycket lilla del av skogen som av skogsvårdsstyrelsen är klassad som nyckelbiotop (mindre än en procent) kan skyddas mot avverkning. Än mindre är chansen att en skog klassad som "högt naturvärde" (ytterligare c:a en procent) ska klara sig undan avverkning.

Skogsbolagens bidrag till att undanta skog med höga naturvärden från avverkning är i Sverige i stort ännu obekant, men i detta område tycks StoraEnso ha ambitionen att spara vissa viktiga bitar.

Litteratur

Halden, Bertil E., 1944: Några glimtar från Floras rike, i :

Humble, Nils C., Socknen på Ödmorden, Lund.

Tack till Bengt Stridh – avgående redaktör!

Anders Delin

Redan för flera år sedan sade Bengt att han gärna ville bli avlöst på posten som redaktör för VÄX. Bengt har – som så många föreningsaktiva – många järn i elden. Vid sidan av ett krävande jobb på ABB i Västerås arbetar han på fritiden ideellt inom flera föreningar.

Äntligen har vi tagit Bengt på orden och sett till att han blir avlöst. Jag har lovat försöka sköta redaktörsjobbet.

Inte förrän man tvingas sätta sig in i ett arbete förstår man vad det innebär. Först nu har jag på allvar förstått vilken stor insats Bengt har gjort under många år. Även om manusförfattarna står för upptäckter, artbestämningar, reflektioner och sammanfattningar, och hur bra de än skriver om detta, så återstår ändå en massa arbete innan en tidskrift blir till. Det är ingen överdrift att påstå att redaktören "gör" tidningen, och Bengt har gjort en tidning som även utanför föreningen har vunnit uppskattning och respekt, och blivit allt elegantare med åren.

Bengts insatser ligger inte bara på det redaktionella planet utan han har också med sin stora datorvana kunnat göra en modern och snygg lay-out. Vi i styrelsen blev varse vilka stora utgifter han därigenom har besparat föreningen, när vi försökte köpa lay-outen utifrån. Eftersom mina färdigheter på detta område är otillräckliga prövar vi på att även fortsättningsvis köpa denna tjänst, men nu av en organisation, som jag tror kan leverera en god produkt till ett för oss överkomligt pris.

Jag och styrelsen tackar härmed Bengt för en långvarig mycket stor insats för föreningen, desto viktigare som många av medlemmarna har sin huvudsakliga kontakt med GÄBS just genom tidskriften VÄX.

Lysande skildring av Dalarnas natur

Anders Delin

Länsstyrelsernas naturvårdsenheters rapporter läser man gärna för att få fakta om naturområden eller arter. Mellan pärnarna på "Landet bortom tiden", som Länsstyrelsen i Dalarna nyligen har givit ut, ryms en massa sådan information, men också långt mer. Tomas Ljung har skrivit en text och valt ut bilder, som ger själ och hjärta åt landskapets naturreservat. Han tycks ha besökt dem alla, vid olika årstider, och låter ofta det för tillfället rådande vädret bli belysningsmästare och orkester åt sina naturscener.

"Landet bortom tiden" är ett citat från Sten Selander, poet och botanist. I sin helhet lyder strofen: "Landet bortom tiden, landet ingenstans, orkade Du leva om inte detta landskap fanns, långt bortom förändringar och skeenden". Det är väl också bland de stora svenska naturskildrarna, Linné, Carl Fries och Sten Selander som Tomas Ljung söker sina förebilder. Och jag tycker att han lyckas.

Citat

Var och en bör döma själv, men jag förstår nog inte den rika läsoplevelsen genom att plocka ut några citat av den lysande prosa som ger liv på en boksida åt något som är proppfullt av liv i verkligheten:

Bysjön (där Dalälven går ut ur landskapet). "De svällande lövskogsholmarna ute i Bysjön svävar i spegelvattnet, den sneda kvällssolen målar i breda pensel-

drag uddarnas aspar och ekar och över de spirande älvängarna glider tysta måsar fram och åter, liksom tankfullt. Såväl stora träd som buskar är dekorativt tuktade undertill av mularna till en beteshorisont av rent parkartad prydnad. De täta aspdungarna och ekhagarna, de vidsträckta starrfälten, enbackarna och betesvallarna – allt vilar i en harmoni där man bara väntar sig få höra fjärran hornmusik över vattnet, eller fader Movitz' lätt beskänkta tenor."

Rommehed (Tuna). "Såväl i den mest blomsterrika gamla slätteräng som i den trivialaste betesvall kan man alltid finna spridda små skott av björk, tall och asp. Här saknas de helt, precis som ute på den centralasiatiska stäppen. Kanske var det därför som det bandade byxbiet och den lilla diskroksvampen godkände Rommehed alls? Och någonting måste det ju ha varit som fick Tunas store krönikör, prosten Sahlstedt, att föra Tunabornas härstamning tillbaka till stäpperna. Han ansåg nämligen att Tunafolkets för Dalarna så otypiska vana vid bågskytte och rytterskap var ett säkert tecken på deras skytiska påbrå.

Väckelberget (S. om Lamborn). "Väckelbergets brant är ett skådespel i åskväder. Då urladdningarna kreverar över berget rinner blixterna längs de blottade malmådrorna i bergväggen och hela bergssidan flammar upp. Om bergets dragningskraft på oväder kan även de

åskhärjade gammelfuorna berätta, som står på vakt ovanför stupet och nere i rasmarken under hammaren..... Här smyger en smal stig längs klippan, där knotvridna rönnar och sälgar trycker sig mot den brokiga stenväggen, och då man stannar högst upp i ramlet för att pusta, finner man sig hux flux omgiven av Trollträdgården. För här högt inne under hammaren silas ljuset mjukt genom de ädla lövverken hos lindar, lönnar, hasslar och gamla aspar. Här driver myskmadrans och myskmårans tunga arom i sommarkvällen och här blommar trolldruva, getrams, liljekonvalj, backvial, vårärt och skogsvicker. På klipp-hyllorna uppe i solen bildar gul fetknopp, bergdunört, svartbräken och bergglim ouppnåeliga små trädgårdar.”

Aldrajer (Orsa). ”Aldrajer eller Alderängarna är ett väldigt labyrintiskt område där älven och bäcken leker tafatt på de flacka sedimenten och där skog och vatten, älv och is för en ändlös kamp om herraväldet över holmar, näs och uddar. ... En arkipelag av grusrevlar, öruddar, skravelbankar och klappervallar av röd sandsten och porfyr, överdragna av mat-tor av röd och vit kattfot, illgul käring-tand och rosa fjällnejlika. Vintern 1984-85 stod vattnet högt över Alderängarna och när kölden kom täcktes hela området av ett tjockt ispansar som låg kvar till våren. När så fjällfloden kom i maj lyftes hela iskakan, varvid alla fastfrusna småtallar och slysnår följde med. Allt-sammans sopades ut i den bakvattenbukt under Salunävet som av gammalt har kallats Dynggrav, just för allt vrakgods

som strandar där och snabbt bäddas in i den levande sanden.”

Koppången (N om Skattungbyn). ”Redan tidigt i mars, när dagsmejan suddar ut konturena och gräddar samman snötäcket, kan man höra det. Kanske just då man på skidor glider fram ur skogsdunklet och ut i det vita ljuset som står påskruvat över vidderna. När man stannar i skogsbrynet och solen borrar sig in under ögonlocken hörs de där snäppande små ljuden. De tycks komma ur träden och man spanar förgäves efter korsnäbb eller ekorre. Men ingen syns, det bara knäpper. Då inser man att det är skogslandets första vårtecken. Det är tallkottarna som öppnar sig!”

Österåberget (N om Koppången). ”I Sibiriens ändlösa tajga lever den sago-lika guldtrasten, vars klara flöjttoner hörs milavis. Sitt bo fodrar guldtrasten gärna med långskägglavens mjuka tågor. I en tät gran vid Österåberget kläcks dubbel-trastens ungar i en bale av mjukt kärrgräs, till tonerna av en mollpolska och droppande regn.”

Tjäberget (NV om Skattungbyn). ”Uppe på bergets hjässa härskar tystnaden. Bara pulsådern hörs slå an stämbanden. Molnen glider oändligt långsamt bort över myrarna och den blekblommande ljun-gen sänder ut sin sista honungsdoft. Men utsikten österut får blodet att frysa. I dyning bortom dyning höjer sig dessa nyss så vilda och stolta skogsberg kala och förnedrade, randade av hyggesplogar, utan framtid annat än som virkesåkrar.

Även Tjåberget höll så när på att hamna under Mammons spira. När blott ett under såg ut att kunna rädda området, skedde ett under och 1800 hektar ödemark blev en skimrande pärla i höglandets krona.”

Lybergsgnupen (N om Malung). ”Det är en god och stärkande vandring berget bjuder på. Och med ens lämnar man den vresiga, toppbrutna lavgranskogen och träder med ett hisnande kliv rakt ut på himlens egen blanknötta tröskelsten. ... Tvåhundra meter nedanför ens fötter breder Västkölens vackra strängssystem ut sig, där sommarmolnen tålmodigt styr sina skuggors pusselbitar i ett läggspel som själva tiden för länge sedan tröttnat på. ... Nere på den mäktiga skogens brant lutande golv rör man sig som en gnom i en djungel av växtkraft. Döda jättegranar skymmer sikten, marken skälver när vinden drar genom den trettio meter höga fällen, man rör sig sakta och spanar noga. Luften är tung av död och liv. En murken bjässe har bräckts mitt av, och där i en solfläck glimtar det gult, just intill ett snår av fjälltolta. Men det är inte möjligt! Bokskogarnas gyllene försommarblomster här, mitt i björnars och oknyttas jätteskog? Gulplister!

Bilderna.

Tomas Ljung har valt ut bilder som inte bara illustrerar utan ger estetiska upplevelser. Kalle Bergströms extrema närbild av en aspfjälilvinge, Anders Janols pip-

klubbsvamp, Mats Larssons glesa snöhöljda granskog i månsken, Thomas Jågas trana långt bort på en dimhöljd myr, Rolf Lundqvists brinnande skog, Peter Turanders snöhöljda skog och rosenticka, Pär Johanssons långskägg, P. Roland Johanssons vattenfall och Leif Östergrens järvspår är i samklang med den poetiska texten.

Kritik.

Några formuleringar har jag svårt att hålla med om. Tomas skriver: ”Och runtom de ödsliga fjärdarna (i Färnebofjärdens nationalpark) står urskogen”. Jag undrar just om det finns någon urskog ens i detta tämligen svårtillgängliga område. Om Realsbo hage skriver han: ”Tyvärr skjuter asken rikligt med rotskott”. Min erfarenhet är att den sätter massor med fröplantor, som kommer upp tätt som aspens rotskott, men jag undrar just om den också skjuter rotskott. Under rubriken Våmhuskölen berättar han att det i Oradtjärnen växer nordnäckrosor, men texten antyder att det kan vara dvärgnäckrosor som åsyftas.

Förhoppning.

Efter att ha fångats av denna mästerliga bok och fantiserat sig in i dessa pärlor i dalanaturen drömmer man om att någon kunde prestera något liknande för Gästrikland eller Hälsingland. Dessa landskaps natur är inte sämre, bara i vissa avseenden annorlunda. Den väntar dock på en jämnbördig skildrare.

Odlingshistoria i Hamra nationalpark

Anders Delin

Eva-Maria Nordström vid institutionen för Skoglig Vegetationsekologi, Sveriges Lantbruksuniversitet i Umeå, publicerade i november 2001 examensarbetet ”**Människan i urskogen – vegetationshistoria i Hamra nationalpark**”. Där redovisar hon undersökningar som ställer vedertagna begrepp på huvudet.

Gunnar Andersson och Henrik Hesselman skrev 1907 att Hamra kronopark var c:a 28 000 hektar urskog, som endast hade berörts av den lokala befolkningens odling, vedtäkt och virkesuttag för byggnader. Det var huvudsakligen under 1600-talet invandrade finnar som bodde där. Cirka 25 ha togs undan och sparades som Hamra nationalpark, några andra ungefär likstora bitar blev domänreservat, medan resten under 1900-talet avverkades. Andersson och Hesselman utforskade Hamra kronopark som ett exempel på hur orörd skog såg ut och fungerade. Deras undersökning av stående skog, av mark och lokalklimat, var mycket ingående.

De noggranna taxeringar av virkesförrådet som gjordes på Hamra kronopark på Anderssons och Hesselmans tid har sedan utnyttjats av Lars Östlund och Per Linder i deras undersökningar av hur virkesförråd, dimensioner och andel döda träd har utvecklats i den norrländska skogen under 1900-talet. Hamra kronopark och Hamra nationalpark har därigenom blivit kända som exempel på hur den skog såg ut som dimensionsavverkningarna tog itu med under senare halvan av 1800-talet och hela 1900-talet.

Pollenanalyser i borrhärnan från myren

Något som tidigare inte har undersökts är hur odlingen i området har påverkat skogen. Det är det som Eva-Maria Nordström gör i sitt arbete. Hon har undersökt pollen och kolfragment dels i ett borrhärn från en 2500 år lång lagerföljd i en liten myr inom nationalparken, dels i humuslagret på några platser i omgivande skog. Hon valde ut en myr med c:a 25 m diameter, 80 m väster om Näcksrostjärnen i nationalparkens sydöstra del. Där tog hon upp en 5,5 m lång borrhärna, varav 141 cm, som representerade de senaste 2500 åren, analyserades.

Eva-Marias analys av borrhärnan från myren visar att under perioden 500 före Kristus till 1300 efter Kristus fanns naturskog i området, med tall, gran, björk och al *Pinus sylvestris*, *Picea abies*, *Betula*, *Alnus*. Bränder har förekommit, men man ser inga spår av arter som följer med betesbränning eller åkerbruk.

Under 1200-1300-talen kom tecken på mänsklig påverkan. Granpollen minskade, medan pollen av en *Juniperus communis* och gräs *Poaceae* ökade. Hon fann också pollen från syror *Rumex*. Sammantagna tyder dessa förändringar på skogsbyte.

Under perioden 1600–1900 efter Kristus ökade tecknen på mänsklig påverkan genom ytterligare minskning av trädpollen och ökning av gräspollen. Pollen från korgblommiga växter *Asteraceae*, hampa/humle *Cannabis/Humulus*, mällor

Chenopodiaceae och måror *Galium* dyker upp. Kovall *Melampyrum* ökar kraftigt. Både i början och i slutet av perioden påträffades rågpollen *Secale*, parallellt med ökning av kolpartiklar. Detta tolkas som svedjeodling av råg. Vid periodens slut påvisades även pollen av vete *Triticum*, vilket måste betecknas som uppseendeväckande, eftersom vete knappast har gått att odla i dessa kalla trakter. Eva-Maria har svarat mig att hon tolkar förekomsten av vetepollen som möjligen en effekt av förorening i råg-utsäde.

Under den sista perioden, de senaste 100 åren, tätade skogen åter, och arter som hänger ihop med bete minskade.

Pollenanalyser i humus från skogsmark

Prover från humuslagret togs på några ställen omkring myren, inom 150 m från den. Dessa prover, visade i fem av fjorton fall pollen från säd. Tidigare undersökningar har visat att pollen från säd sprids mycket kort väg när säden växer på en liten odling i skog. Eva-Marias fynd borde alltså tolkas som tecken på att svedjor har anlagts i terrängen närmast kring myren, som kunde vara lämplig för svedjeodling. Den kläds nuförtiden av blåbärsgranskog.

Mänsklig påverkan på skogen

En slutsats som Eva-Maria drar av sina undersökningar är, att skogen i Hamra nationalpark (och väl då också av Hamra kronopark i övrigt) sedan 1200-talet har varit utsatt för betesbränningar, som har missgynnat gran men gynnat tall och björk. Skogen blev öppnare, talldominerad, med större inslag av en, gräs och örter.

Något som hon inte ger sig in på är att försöka ge oss en bild av hur den skogen såg ut när det gäller trädens ålder, diameter, mängden död ved etc., sådant som vi är vana att fästa stor vikt vid när det gäller skogliga naturvärden. Frågor som är obesvarade är t.ex.: Hur stor del av den totala skogsarealen utnyttjades enstaka eller upprepade gånger för betesbränning eller svedjeodling? Hur mycket skog fällde man för att göra en svedja? Alla träd på svedjan eller bara en del av dem? Vad gjorde man med de gamla tallarna, som överlevt många bränder? Dessa frågor har stor betydelse för vår uppfattning om "urskogens" i Hamra utseende nu och tidigare och dess biologiska värden. När jag frågade Eva-Maria om dessa saker svarade hon att hon också tycker de hör till de svåraste frågorna att besvara.

Hon hänvisar till en artikel i Skogshistorisk Tidskrift nr 9, 1999, av Kristin Karlsson, SLU Umeå, som gör en mycket ungefärlig bedömning av den areal som påverkades av svedjebbruk i dessa trakter genom att utgå från det tionde i råg som de skattlagda finnama år 1654 betalade. Med kännedom om den areal som fordrades för att producera råg beräknar hon att mellan tre och sex procent av Orsa sockens markareal påverkades av svedjebbruken, av skogsarealen i socknen en något högre andel.

Min egen kommentar till Eva-Marias arbete är att det vänder upp och ned på en del invanda förställningar, som att Hamra nationalpark skulle vara ett helt orört stycke skog. Däremot är det uppenbart att de skogar, som alltså fläckvis hade utnyttjats för bete eller svedjeodling, ändå hade väldiga mängder grovt gammalt virke stående kvar i levande eller

dött tillstånd när flottleder och sågverk vid 1800-talets mitt gjorde det möjligt att storskaligt exploatera dessa skogar. Stora delar av dessa skogar var så blockiga eller av andra skäl otillgängliga att varken folk eller få hade intresse av att röra sig där, och svarade väl då fortfarande väl mot begreppet urskog. Andra delar var mer påverkade, men inte mer än att erfarna män som Gunnar Andersson och Henrik Hesselman under 1900-talets första decennium undgick att se nämnvärda spår av mänsklig påverkan.

Litteratur

Andersson, G. & Hesselman, H., 1907: Vegetation och flora i Hamra kronopark. *Meddelanden från statens skogsvårdsanstalt*. Stockholm.

Karlsson, K., 1999: Kolonisationen av Orsa Finnmark. *Skogshistorisk tidskrift*, sid. 72-83.

Nordström, E.-M., 2001: Människan i urskogen – vegetationshistoria i Hamra nationalpark. Examensarbete vid Sveriges Lantbruksuniversitet i Umeå, institutionen för Skoglig Vegetationsekologi.

BOTANIKTRÄFFAR och EXKURSIONER 2002

Tisdag den 12 mars (Viktoriadagen!)

Tid: 19.00

Plats: Studieförbundet i Gävle. Nygatan 17 (rum: stora rummet t.h.)

Vad händer med Gästriklands flora? Arbetet med sammanställningen har börjat. Vi tittar på vad som är gjort och vad som behöver göras. Presentation av den senaste landskapsfloran Sörmlands Flora.

Kvällens släkte: Salix. Kort presentation av viden i Gästrikland och hur man känner igen dem.

Ledare: Peter Ståhl

Tisdag den 23 april

Tid: 19.00

Plats: Studieförbundet i Gävle. Nygatan 17 (rum: stora rummet t.h.)

Floraväxteriet, Vad blev de finaste fynden 2001. Ta gärna med belägg.

Kvällens släkte: Festuca (svinglar)

Ledare: Birgitta Hellström

Onsdag den 15 maj *OBS en onsdag!!!*

Tid: 18.00

Samling: Gävle Konserthus (parkeeringen.) Exkursion till Måssjön.

En okänd växtlokal och skyddat område i Hilleskogarna med ädla lövträd myskmadra mfl arter.

Fredag den 5 juli -söndag den 7 juli
Inventerarmöte

Vi hjälps åt att avsluta prioriterade rutor som inte är klara.

Samling: Gävle konserthus kl 9.00, eller återsamling på överenskommen plats
För information och samordning av grupper kontakta Birgitta Hellström 026-359 60

De vilda blommornas dag

Söndag 9 juni

Tid: 10.00

Samling: Gävle Konserthus (parkeeringen)

Ledare: Owe Lennström & Peter Ståhl

Det är rensdag

Torbjörn Alsing

Det är rensdag. På knä, krypande, gallar jag i morotsrader, rycker några plantor av våtarv *Stellaria media*. De läggs i hinken till hönsen. Andra ogräs som korsört *Senecio vulgaris*, jordrök *Fumaria officinalis*, åkermyntha *Mentha arvensis*, pipdån *Galeopsis tetrahit* och snärjmåra *Galium aparine* sorteras som föda till komposten. Av den stora snärjmåran lämnar jag några "fröplantor" bland potatisen. Mångfalden av så kallade ogräs i min trädgårdsjord är slående. Möjligen kan det förklaras som en yttring av mina ekologiska odlingsmetoder. Min förklaring är kanske främst att jag medvetet gynnar vissa arter. Den stora snärjmåran exempelvis, den vill jag inte vara utan, även om det knappast är någon risk att den försvinner längre.

Jag vill se en trädgårdstappa som ett kulturresevat, där odlaren har den ansvarsfulla och angenäma uppgiften att vara förvaltare. I mitt trädgårdsland vill mängder av pionjärväxter tränga sig in och förvandla mina odlarmödor till natur. I den lilla hobbyodlingen på några hundra kvadratmeter kan jag tillåta mig att ha ett avspänt förhållande till de så kallade ogräsen. Många av dem är gamla kulturväxter som bitit sig fast och hittat en nisch långt från sin naturliga växtplats. I ett sekel har mitt köksväxtland varit odlad öppen mark. Mest har det odlats potatis på de femhundra kvadratmetrarna. Under ett par decennier odla-

des marken med mängder av penséer, nejlikor och snittblommor av en handels-trädgård.

På den tiden fanns inget utrymme för naturbetraktelser eller det natursvärmeri som jag förmodligen skulle ha beskyllts för när jag lämnar öar av ogräs i odlingsarna. Ibland är min tvehågsenhet för ogräsrensning onekligen riskabel. Som när en åkervinda *Convolvulus arvensis* dök upp i en svartvinbärsbuske. Den var så vacker att den fick vara. Den sommaren blommade vindan vackert, rankornas slingrade växtkraft var minst sagt imponerande. Svartvinbärsbusken däremot överlevde inte sommaren. På medeltiden bestraffades den som sådde åkervinda på grannens åker med prygel. Nu när odlingen inte längre gäller överlevnad så är min naturromantiska hållning förmodligen ursäktad.

Trädgårdens mångfald hade jag nytta av som lärarstudent. Det obligatoriska herbariet fylldes snabbt med det stipulerade antalet arter från det egna trädgården. Av växterna i det tio år gamla herbariet saknades bara en art förra sommaren. Vitblåran *Silene latifolia* ssp. *alba* är bara en tillfällig gäst i min trädgård. Däremot så nickar jag igenkännande till uppslagen med penningört *Thlaspi arvense*, åkerkål *Brassica rapa* ssp. *campestris*, jordrök *Fumaria officinalis*, rödplister *Lamium purpureum*, pipdån *Galeopsis tetrahit*, skogsför-

gätmigej *Myosotis sylvatica*, kål- och åkermolke *Sonchus oleraceus* och *arvensis*. Åkermyntan *Mentha arvensis* har tagit några steg in i trädgårdslandet sedan dess, även om jag försöker få bort de köttiga rötterna i ett hörn av landet varje vår. Andra växter har byggt upp en ansemlig fröbank i min trädgårdsjord. Av åkerveronika *Veronica agrestis* hittade jag ett exemplar för ca 7-8 år sedan. Nu finns det mängder!

Den rosa opievallmon med fransade blad *Papaver orientale* har funnits där i minst 40 år, förmodligen längre. Vissa år när ogräsbekämpning under våren varit framgångsrik har den inte alls syns till, året därpå har den åter funnits i mängder. Nu har den en given plats i min trädgård, likaväl som kornvallmon

Papaver rhoeas som jag hittar små tussar av på våren och som utvecklas till intensivt röda färgklickar i trädgården under högsommaren.

Så länge jag håller marken i hävd så återkommer ogräsen år efter år. Om odlingen upphör så innebär det också slutet för dessa mina köksväxters följeslagare. Efter en kort tid av explosionsartad tillväxt så blir de ettåriga växterna utkonkurrerade. Paradoxalt nog är mitt tukande och rensande en förutsättning för deras överlevnad. Jag kommer att fortsätta att vara vän med mina ogräs genom att hacka bort de flesta av dem. Nyttja dem genom att skörda kummin, nässlor, åkermynta och målla som människor gjort i generationer. Ogräsens historia är också en viktig del av vår historia.

De vilda blommornas dag 9 juni 2002

Planerade blomstervandringar, tid och plats för start.

Ljusdal: Kl. 10⁰⁰ på Domusparkeringen i Ljusdal.

Ledare: Maj Johansson, 0651-93021.

Nordanstig: Kl. 10⁰⁰ vid Västansjövallen, Gnarp.

Ledare: Göran Törnqvist, 0652-40011.

Delsbo: Kl. 10⁰⁰ vid Ede skola.

Ledare: Gunnar Ersare, 0653-10902 och Per-Gunnar Jacobsson, 0653-10761.

Hudiksvall: Kl. 10³⁰ vid Lillfjärdens utfodringsplats eller kl. 1100 vid Oppigården i Hög.

Ledare: Björn Eriksson, 0650-14389.

Arbrå: Kl. 10⁰⁰ vid Arbrå kyrka.

Ledare: Gunnel och Malte Edman, 0278-41574.

Hanebo: Kl. 10⁰⁰ vid ICA i Kilafors eller kl. 1030 vid Stugubacken.

Ledare: Karin Engvall, 0278-650919.

Järbo: Kl. 10⁰⁰ vid kyrkan.

Ledare: Anders Delin, 0290-70821.

Sandviken: Kl. 10⁰⁰ vid Statoil, Årsundavägen eller kl. 1030 i Bovik. Ledare: Leif Kihlström, 026-293003.

Gävle: Kl. 10⁰⁰ på Konserthusets parkering.

Ledare: Peter Ståhl, 026-187278 och Ove Lennström, 026-623475.

De vilda blommornas dag 9 juni 2002

Anders Delin

Efter förebild från Danmark kommer Svenska Botaniska Föreningen (SBF) och de lokala och regionala botaniska föreningarna i år att anordna "De vilda blommornas dag", då allmänheten inbjuds att delta i blomstervandringar under sakkunnig ledning. Man har valt att arrangera detta den 9 juni. Det blir liknande arrangemang samma dag i Danmark och Norge.

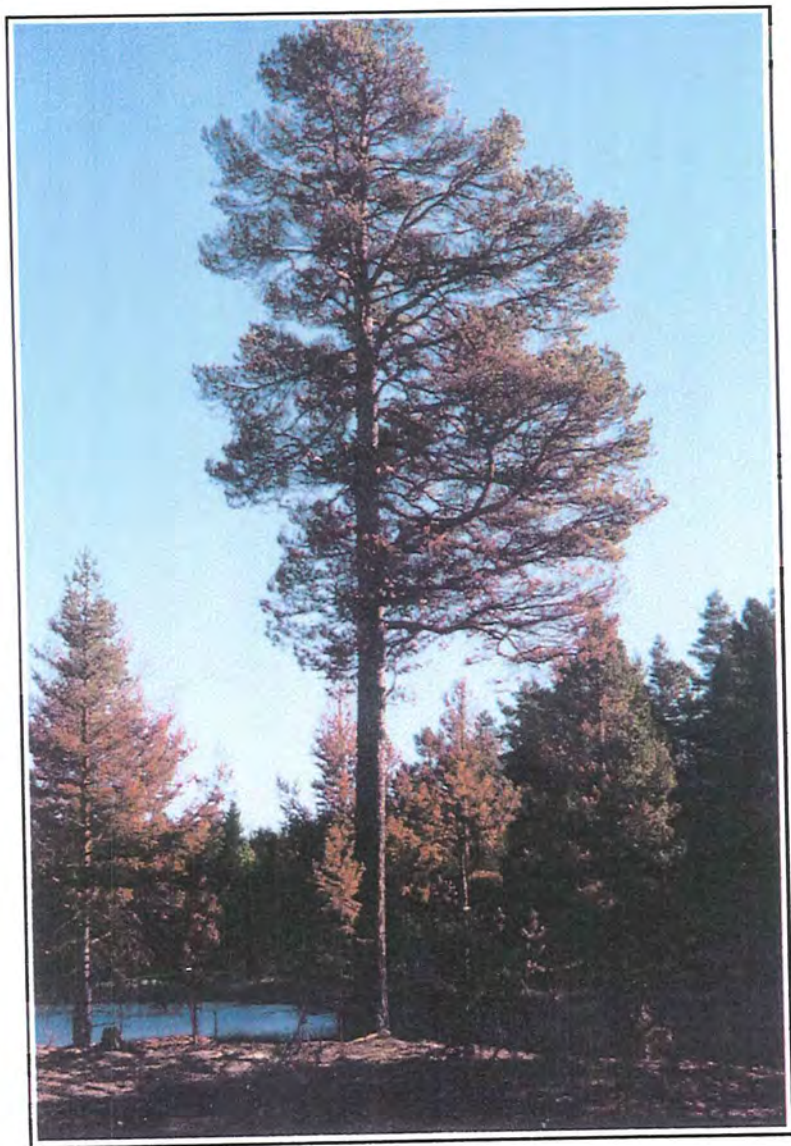
Meningen med "De vilda blommornas dag" är naturligtvis att sprida intresset för vilda blommor och botanik och att göra det på ett så lustfyllt vis som möjligt. Avsikten är inte att visa rariteter eller botaniska knepigheter, utan att få folk att njuta av blomsterfärg, sådan den kan vara i hemtrakten just den dagen, och att något fördjupa sig i dess detaljer.

För de botaniska föreningarna är detta naturligtvis ett utmärkt tillfälle att visa upp sig och att värva nya medlemmar. Små ideella föreningar har ständigt problem med att bli kända och dra intresse till sig, så även vi i GÅBS. Detta internationella arrangemang kan ge oss och alla de andra föreningarna hjälp med att bli mer uppmärksammade, genom att SBF planerar att ganska brett publicera

artiklar och annonser om saken. Evastina Blomgren skriver: "Vi har tänkt gå ut till rikspress, radio och TV. Vi ligger i underhandlingar med mejerier om baksidan på mjölkpaketet. Här blir det naturligtvis ingen detaljerad information. För den kommer vi att hänvisa till SBF:s hemsida och SBF:s telefon och sedan hoppas vi att lokalpressen ska vilja ta in programmet för sitt område. En bilaga med alla vandringar kommer att komma med i SBT och vi räknar också med att kunna distribuera den till de lokala föreningarna."

Gävleborgs Botaniska Sällskap planerar att genomföra ett antal blomstervandringar den 9 juni. Några av dem annonseras här nedan, andra kommer troligen att tillkomma. Du som vill ta på Dig en blomstervandring i Din hemtrakt, meddela dels mig, dels Evastina Blomgren 0523-32022, evastina.blomgren@swipnet.se eller Kjell-Arne Olsson, 044-242263, kjell-arne.olsson@swipnet.se.

Se också till att Ditt arrangemang blir annonserat i det lokala annonsbladet, på affischtavlor m.m!

Stor tall vid Agötjärn